

Česká zemědělská univerzita

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra botaniky a fyziologie rostlin



**Česká zemědělská
univerzita v Praze**

**Současnost a perspektivy rozvoje rodinných zemědělských
farem v regionu Jevíčko v Pardubickém kraji**

Bakalářská práce

**Autor práce: Jana Kostelníková
Obor studia: Zemědělství a rozvoj venkova**

Vedoucí Práce: prof. Ing. Václav Hejnák, Ph.D.

© 2023 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Současnost a perspektivy rodinných farem ve vybraném regionu“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne _____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala prof. Ing. Václavu Hejnákovi, Ph.D., za jeho odborné vedení a rady při vypracování této bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala majitelům rodinných farem v regionu Moravské Třebové a Jevíčka, kteří mi byli ochotni předat informace o svém podnikání a sdílet své názory na problematiku týkající se tématu rodinných farem. V neposlední řadě patří mé poděkování paní ředitelce MAS Miroslavě Šejnohové, která mi pro tuto práci poskytla mnoho důležitých informací o historii a fungování MAS ve zkoumaném regionu.

Současnost a perspektivy rodinných farem v regionu Jevíčko v Pardubickém kraji

Souhrn

Cílem této práce bylo zjistit, jaké je postavení rodinných farem v rámci zemědělské výroby, prozkoumat fungování rodinných farem v oblasti Jevíčka, zhodnotit možnosti zlepšení a porovnat zkušenosti jednotlivých farmářů s poznatky z teoretického výzkumu.

V rámci metodiky bylo použito řízených rozhovorů pomocí dotazníků a vlastního terénního výzkumu, kdy čtyři majitelé farem na Jevíčku poskytli odpovědi v rámci dotazníkového šetření a poté další informace týkající se jejich činnosti. Osloveni byli majitelé rodinné farmy Bílkovi Chornice, Skácel – Jevíčko, Arnoštov a Farma Jaroslav Zezula. Dotazník byl zaměřen na zjištění základních informací o farmě, jakou výrobou se farmy zabývají, jaká je jejich aktuální situace a budoucnost. Respondenti odpovídali na dotazy ohledně svého podnikání, problémů, kterým čelí, a možností rozvoje do budoucna. Pro každou ze zkoumaných farem je také vypracována SWOT analýza.

V rámci výsledků bylo zjištěno, že zemědělci poskytují vysoce kvalitní výrobky z lokální produkce. Farma Bílkovi se snaží o co nejmenší využívání postřiků, dodržuje vhodné oseední postupy a správné střídání plodin. Nejzásadnějším zjištěním na farmě Bílkových bylo, že celý proces, začínající nákupem mladých býků mimo farmu a zahrnující dále veškeré práce s výkrmem, ustájením, porážkou, bouráním a prodejem ze dvora koncovým zákazníkům, probíhal přímo na farmě. Všechny zkoumané farmy se také snaží o zvýšení životní pohody zvířat umožněním volného pohybu ve stájích a hluboké podestýlky a v případě farmy Arnoštov i úplně volného výběhu na pastvinách. Farma Skácel využívá ke hnojení nadzemní část rostlin brambor, která je zaorávána a snižuje tak potřebu hnojit chemicky. Prodej je také zajištěn ze dvora přímo koncovým zákazníkům. Příkladem šetrného hospodaření je farma Arnoštov, která přispívá k ochraně krajiny a půdy proti erozi udržováním ovocného sadu a zároveň včelstva k jeho opylování.

Výzkum dále ukázal, že majitelé zkoumaných farem mají omezené možnosti trávení volného času a většinou si nemohou vzít dovolenou. Práce na farmě má však i druhou stránku, což ukazuje příklad pana Zezuly, kterému dovolená nechybí a práci považuje za svou zálibu. Ohledně plánů do budoucna všichni farmáři plánují investice a mají záměr dále rozvíjet své podnikání. Nejvíce aktivit plánují na farmě Bílkovi, kde chtějí začít využívat poptávky po agroturismu. Jedná se o rekonstrukci staré usedlosti s možností ubytování rodin s dětmi, pořízení dobíjecích stojanů na elektrokola, malé domácí zoo a možností stravy z místních regionálních potravin a bio výrobků. Stejně tak všichni farmáři využívají dotací, zejména na investice do udržitelných zdrojů sluneční energie, nádrže pro dešťovou vodu a vlastní čerpací stanice, s jejichž pořízením jim byla nápomocna Místní akční skupina Moravskotřebovsko a Jevíčko.

Klíčová slova: Region Jevíčko, rozvoj venkova, rodinná farma, zemědělství, zemědělské dotace

The Present and Perspectives of Family Farms in Jevíčko region in Pardubický kraj

Summary

The aim of this work was to find out what the position of family farms is in the framework of agricultural production, to examine the functioning of family farms in the Jevíčko region, to evaluate the possibilities for improvement, and to compare the experiences of individual farmers with the findings from theoretical research.

As part of the methodology, guided interviews using questionnaires and own field research were used, when four farm owners in the Jevíčko region provided answers to a questionnaire survey, and then additional information regarding their activities. The owners of the family farm Bílke Chornice, Skácel – Jevíčko, Arnoštov and Farma Jaroslav Zezula were approached. The questionnaire was aimed at finding out basic information about the farm, what kind of production the farms are engaged in, what is their current situation and future. The respondents answered questions about their business, the problems they face and the possibilities for future development. A SWOT analysis is also prepared for each of the investigated farms.

As part of the results, it was found that farmers provide high-quality products from local production. The Bílek farm tries to minimize the use of sprays as much as possible, adheres to appropriate sowing procedures and correct crop rotation. The most fundamental finding on the Bílkovi family farm was that the entire process, starting with the purchase of young bulls off the farm, all work with fattening, housing, slaughtering, cutting and selling from the yard to the end customers, took place directly on the farm. All surveyed farms also try to increase the well-being of the animals by allowing free movement in the stables and deep bedding, and in the case of the Arnoštov farm, completely free range in the pastures. The Skácel farm uses the above-ground part of the potato plants for fertilizing, which is plowed in and thus reduces the need for chemical fertilizing. Sales are also ensured from the yard directly to end customers. An example of careful management is the Arnoštov farm, which contributes to the protection of the landscape and soil against erosion by maintaining an orchard, and at the same time a colony of bees to pollinate it.

The research also showed that the owners of the surveyed farms have limited opportunities to spend their free time, and most of the time they cannot take vacations. However, there is another side to working on the farm, which is shown by the example of Mr. Zezula, who does not miss vacations and considers work as his hobby. Regarding future plans, all farmers are planning investments and intend to further develop their business. They are planning the most activities at the Bílkovi farm, where they want to start taking advantage of the demand for agritourism. This involves the reconstruction of an old homestead with the possibility of accommodation for families with children, the acquisition of charging stands for electric bicycles, a small home zoo and the possibility of meals made from local, regional food and organic products. In the same way, all farmers use subsidies, especially for investments in sustainable sources of solar energy, rainwater tanks and their own pumping stations, the Local Action Group Moravskotřebovsko a Jevíčko helped them with their acquisition.

Keywords: Jevíčko region, rural development, family farm, agriculture, agricultural subsidies

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Cíl práce	9
3	Literární rešerše.....	10
	3.1 Rodinné farmy.....	10
	3.2 Definice rodinných farem	10
	3.3 Charakteristika rodinných farem.....	11
	3.3.1 Charakteristika podle soběstačnosti	11
	3.3.2 Charakteristická rizika pro rodinné farmy	12
	3.4 Srovnání výhod a nevýhod v konkurenčním prostředí malých a velkých zemědělských podniků	13
	3.5 Rodinné farmy – argumenty pro a proti.....	14
	3.5.1 Limity a efektivita malých farem	14
	3.5.2 Efektivita řízení	14
	3.5.3 Dopady na přírodu a životní prostředí.....	15
	3.6 Rodinné farmy v zahraničí	16
	3.7 Motivace rodinných farem pro inovace	17
	3.8 Zemědělské dotace.....	18
	3.8.1 LEADER a Místní akční skupiny (MAS)	18
	3.8.2 Státní zemědělský intervenční fond	19
	3.9 Shrnutí literárních rešerší	19
4	Metodika	21
	4.1 Charakteristika regionu Jevíčka	21
	4.2 Organizace MAS Moravskotřebovsko a Jevíčsko o.p.s.	25
	4.3 Vlastní metoda výzkumu	26
	4.3.1 Otázky pro rozhovor:	27
5	Výsledky	28
	5.1 Dotazníkové šetření.....	28
	5.1.1 Rodinná farma Bílkovi Chornice	28
	5.1.2 Farma Skácel – Jevíčko.....	29
	5.1.3 Farma Arnoštov	30
	5.1.4 Farma Jaroslav Zezula.....	31
	5.2 Vyhodnocení dotazníkového šetření	32

5.3	Rozhovory s farmáři.....	32
5.3.1	Rodinná farma Bílkovi Chornice	32
5.3.2	Farma Skácel – Jevíčko.....	40
5.3.3	Farma Arnoštov	42
5.3.4	Farma Jaroslav Zezula.....	44
6	Diskuze.....	46
7	Závěr	49
8	Seznam obrázků a tabulek.....	50
9	Literatura a ostatní zdroje.....	51

1 Úvod

Princip zemědělského hospodaření lze v lidské historii trasovat až 10 000 let zpět, do doby, kdy začínalo vědomé a soustředěné obdělávání půdy a lidé pomalu začali opouštět koncept vytěžení zdrojů země a přesídlení. Zemědělství je také dodnes považováno za tu nejzákladnější lidskou činnost. Na světě představuje živobytí pro více než 5 miliard obyvatel, z čehož necelé 2 miliardy jsou rodinní farmáři.

Rodinné podniky v mnohých ohledech splňují výše uvedené a mají potenciál výrazně přispět k obnově krajiny, využívání lokálních zdrojů a zároveň jejich opětovnému poskytování v místě svého působení. V mnoha případech také vytvářejí možnost chovu, který klade důraz na životní pohodu zvířat. Jsou také uváděny jako příklad rozvoje lokálních ekonomik, jelikož vydělané příjmy mají tendenci utratit zpět v místě svého působení, a tím pomoci místnímu hospodářství a tvorbě pracovních míst. Přispívají tak i k rozvoji odlehlých oblastí, které mají obtíže najít pracovní příležitosti a příjmy pro své obyvatele či živnostníky.

V současnosti je se zemědělstvím v České republice i Evropské unii neoddelitelně spojena problematika dotací a jejich čerpání. Velká část zemědělské činnosti je právě na dotacích závislá, tudíž je nutné zahrnout téma dotací ve vztahu k rodinným farmám. Zejména pro tyto malé podniky je to důležité, jelikož nemají administrativní, účetní a právní servis jako velké společnosti. Tato práce bude zkoumat i to, jakým způsobem jsou poskytovány dotace rodinným farmám a jak analyzované farmy zvládají tyto výzvy překonávat a zda i v této oblasti jsou možnosti zlepšení.

Rovněž je důležité správně identifikovat, jaký typ zemědělského podniku vlastně lze považovat za rodinný. Česká republika má specifické podmínky a oproti západním zemím Evropy zde bylo zemědělství ovlivněno a kompletně přebudováno čtyřiceti lety socialistického způsobu výroby. To znamenalo existenci velkých družstev, tradice rodinných podniků byla na desetiletí přerušena a hospodaření na rodinných farmách se začalo znovu rozvíjet až po roce 1990.

2 Cíl práce

Cílem této práce je prozkoumat způsoby, jak v současnosti malé rodinné farmy fungují, zjistit, s jakými obtížemi se potýkají, a vyhodnotit, jaké jsou případné možnosti jejich rozvoje. Práce si klade za cíl pracovat s teoretickými zdroji zabývajícími se zkoumanou problematikou a rovněž provést terénní výzkum v praxi, přímo v konkrétních podnicích. Budou zhodnoceny reálné zkušenosti vlastníků rodinných farem se zemědělským podnikáním. Pro co největší vypovídací hodnotu bude zkoumáno více rodinných farem, konkrétně v Pardubickém kraji, v oblasti Jevíčka. Podmínkou pro výběr farmy je rodinné vlastnictví, přičemž členové rodiny jsou zapojeni do práce a jejich rozpočet je navázán na činnosti farmy.

Tato práce má ambici obsáhnout téma hospodaření rodinných farmářů, kteří tvoří důležitou součást zemědělské výroby, avšak potýkají se s mnoha obtížemi. Cílem je prozkoumat podmínky, ve kterých hospodaří, zhodnotit jejich úspěšnost a výsledky a představit pohled na to, jak jsou tyto podnikatelé pro společnost prospěšní. Dále však také kriticky zhodnotit a prozkoumat nedostatky, poukázat na prostor pro zlepšování a zefektivnění jejich činnosti.

3 Literární rešerše

3.1 Rodinné farmy

Koncept rodinného hospodaření má zvláštní charakter, kdy je do podnikání zapojena rodina, s tím, že podnik na ní závisí, přičemž rodinné farmy se vyznačují nižší závislostí na externích vstupech. Od svého vzniku farmy závisející na členech rodiny utvářely podobu, tradice a kulturu zemědělství (Palli a Deb 2020).

Historicky významným obdobím z hlediska rodinných farem bylo starověké Řecko a později Řím. V Řecku existovala třída nezávislých zemědělců, kterým bylo uděleno právo hospodařit na svém a kteří byli nezávislí na vládnoucí třídě. Římská říše měla tradici přidělování půdy vojákům jako odměnu za účast ve válce. Ti se později vyvinuli v nezávislou třídu zemědělských výrobců. V pozdějších dobách středověku a feudalismu byl také znám koncept svobodných farmářů, avšak v průběhu tohoto období procházelo nezávislé zemědělství značnými těžkostmi a tlaku ze strany vládnoucí třídy (van der Ploeg 2016).

Rodinné hospodaření prošlo v průběhu historie mnohými společenskými změnami. Za počátek moderního způsobu rodinného hospodaření, jaké známe dnes, lze považovat přelom 18. a 19. století, kdy se feudální hospodářství začalo transformovat v hospodářství kapitalistické. To zasáhlo i zemědělství a začaly vedle sebe vznikat dva typy farem. Kapitalistické, ve kterých si majitelé mohli dovolit zaměstnávat dělníky, a rodinné, kdy členové rodiny pracovali na vlastním pozemku, s vlastními zdroji (Shaw-Taylor 2012).

3.2 Definice rodinných farem

Jelikož je cílem této práce analyzovat podmínky fungování rodinných farem, jejich způsoby výroby a rozebrat možnosti dalšího rozvoje, je nutné správně určit, jaký typ farmy lze považovat za tento typ podniku.

Van der Ploeg (2016) uvádí, že termín „rodinné farmy“ je nejbližší zejména obyvatelům Evropy, kteří jsou s ním tradičně dobře seznámeni, a má konkrétní obrysy v představách lidí jak na venkově, tak v městských oblastech. Podle van der Ploega se spíše vedou diskuze o tom, jaké jsou výhody a nevýhody rodinného hospodaření, případně zda má právo na svou existenci, avšak nevzniká nedorozumění ohledně toho, co rodinná farma je. Jiný názor zastává Dorn (2019), který tvrdí, že rodinná farma může být označení pro podnik jakékoli velikosti, a tudíž nelze říci, že ve společnosti existuje jednotná představa, co rodinná farma je. Jako argument uvádí, že existují farmy vlastněné rodinami, ale s prakticky neomezenou výší obratu, a tudíž rodinná farma může být i velký podnik s mnohamilionovými obraty.

O to více je složitější situace s oficiální definicí. Jako jeden z prvních pokusů uvádí van der Ploeg (2016) pokus Organizace OSN pro výživu a zemědělství v Římě roku 1956, kdy byl zpochybněn termín „rodinná farma“. Argumentem bylo, že jak termín „rodina“, tak termín „rodinná farma“ procházejí celospolečenskými změnami a transformací.

Hubbard (2009) považuje správné určení rodinné farmy za poměrně složité. Stanovit správnou definici zejména komplikuje fakt, že v každé zemi je odlišná struktura zemědělské výroby a velikost zemědělských podniků se posuzuje podle odlišných kritérií.

Nejzákladnější podmínkou pro rodinnou farmu je, že zdroje jako půda, budovy, osivo, zvířata, mechanizace a znalosti, které jsou potřeba k zemědělské výrobě, jsou ve vlastnictví příslušné rodiny (van der Ploeg 2016).

Belière (2015) zdůrazňuje, že rodinné zemědělství stojí v opozici vůči podnikatelskému typu, který se vyznačuje zaměstnáváním pracovníků a výplatou mezd. U tohoto typu vlastnictví je majitel oddělen od svého podniku, zatímco u rodinného typu se ekonomická jednotka (podnik) a sociální jednotka (rodina) prolínají. Rodinné farmy prošly v poslední době značnými proměnami s tím, jak se měnil venkov a jeho postavení vůči městu. V dnešní době jsou tyto dva typy zemědělství rozděleny zejména možnostmi, jaké mají v přístupu na globální trh.

3.3 Charakteristika rodinných farem

Hubbard (2009) dále uvádí, že jedno z kritérií, podle kterých lze charakterizovat farmu rodinného typu, jsou příjmy a finanční možnosti. Konkrétně tedy jsou tyto podniky dávány do souvislosti s nízkopříjmovými skupinami a omezenými zdroji. Jejich výroba pokrývá v zásadě jejich spotřebu a ekonomicky nebývají životaschopné, ačkoliv právě o této „životaschopnosti“ se vedou akademické diskuze. Hazell *et al.* (2007) rovněž argumentují, že rodinné zemědělské podniky jsou vedeny lidmi typicky s nízkými příjmy a za vynaložení vysoké míry vlastní fyzické práce. Naproti tomu Klikocka *et al.* (2021) nečlení farmy nutně podle příjmů jako Hubbard a Hazell *et al.*, ale zdůrazňují, že rodinnou farmu charakterizuje to, jakým způsobem je využívána pracovní síla. Zatímco velké komercializované podniky definuje to, že se spoléhají na práci svých zaměstnanců, pro rodinné farmy je určující využití pracovní síly vlastní domácnosti. Provázaný vztah domácnosti a farmy je dominantní ukazatel pro určení, zda jde o rodinnou farmu.

Garner a Campos (2014) však nepovažují ani tyto výše uvedené definice za dostatečné. Uvádějí, že rodinná farma je také termín, který má i svůj kulturní rozměr. Používá se k popisu kulturních, sociologických, environmentálních a ekologických faktorů a je obtížné používat jej jen jako popis podniku. Namísto definice navrhují autoři hovořit o rodinné farmě jako o konceptu, který kromě toho, že se vyznačuje využíváním rodinné práce, má funkci zemědělskou, reprodukční, sociální a kulturní.

3.3.1 Charakteristika podle soběstačnosti

Rodinné zemědělské podniky se vyznačují tím, že mohou být částečně či plně samozásobitelské. Podle různých definic se samozásobitelství vyznačuje nízkým procentem produkce, která jde na trh a nezůstává zemědělcům. Jinými slovy farmy často netvoří zisk nebo jej tvoří jen velmi malý a většina produkce slouží pro vlastní potřebu výrobce. Samozásobitelsky hospodařící farma typicky spotřebuje 50–90 % své vlastní produkce. Jak popisuje Hubbard (2009), toto dělení se týká zejména nových členských států Evropské unie ze střední a východní Evropy. Tito výrobci vlastní také velmi malou rozlohu půdy. Typickými

příklady tohoto typu zemědělského hospodaření jsou Rumunsko a Bulharsko, kde má tento způsob potravinové výroby největší tradici. V obou zemích rodinné farmy, které spotřebují více než polovinu své produkce, tvoří více než 70 % všech farem, s odhadovaným počtem 3,4 milionů samozásobitelských farem v Rumunsku a přibližně půl milionu v Bulharsku. Co se týče rozlohy, v Bulharsku vlastní samozásobitel typicky méně než jeden hektar, v Rumunsku jsou to hektary dva. Ze střední Evropy se uvádí ještě Polsko jako příklad země, kde je samozásobitelské zemědělství rovněž významné (Hubbard 2009). Navrátil (2017) uvádí, že samozásobitelství závisí na podobných faktorech jako konvenční zemědělství, avšak jen do určité míry. Podmínky, které jsou stejné pro všechny typy zemědělské produkce, jsou půda, klima a reliéf. Faktory, které ovlivňují specificky samozásobitelské zemědělství, mají socioekonomický charakter, a to zejména vlastnictví a způsob využívání půdy a pracovní síly.

3.3.2 Charakteristická rizika pro rodinné farmy

Malé farmy lze také určit podle rizik, která jsou typická vzhledem k jejich rozloze, finančním možnostem, pracovní síle či pozici na trhu.

3.3.2.1 Nízké výkupní ceny

Nízké výkupní ceny zemědělských produktů mohou být výraznou překážkou rozvoje malých farem. Tyto podniky mají obvykle vyšší ceny vstupů, a tudíž vyrobí stejné množství za vyšší náklady než jejich větší konkurence. Mají tedy menší schopnost se přizpůsobit cenovým výkyvům na trhu. Malé farmy jsou tudíž více závislé na zemědělských intervencích v případě poklesu cen na trhu (Suess-Reyes a Fuetsch 2016).

3.3.2.2 Vývoj technologií a mechanizace

Další nevýhodu pro rodinné farmy představuje rychlý rozvoj nových technologií a mechanizace. Zde přirozeně mají výhodu velké podniky s velkým kapitálem a možností držet krok s nejnovějšími trendy. Rodinné farmy s nízkými rozpočty si nejnovější techniku nemohou dovolit, a tak jsou vystaveny dalšímu riziku zaostávání za konkurencí. Rovněž je zde také omezení z hlediska kvalifikované a dostatečně vzdělané pracovní síly. Velké podniky mají možnost najmout si vysoce vzdělané zaměstnance, schopné pracovat s moderní technikou, zatímco malí podnikatelé mají velmi omezené možnosti jak z hlediska pracovních sil, tak z hlediska vlastního sebevzdělávání. Zemědělci na rodinných farmách nejsou schopni se tak rychle přizpůsobovat měnícímu se trhu a chování spotřebitelů jako velcí výrobci. To značně snižuje jejich pozici ve vyjednávání s odběrateli. Velké supermarkety, jakožto hlavní prodejci potravinového zboží a zemědělských produktů pro koncové zákazníky, jsou v pozici, kdy si vystačí s několika dodavateli z řad velkofarem. Zde jsou schopny si dohodnout množství i ceny, které požadují, a tudíž malí dodavatelé jsou prakticky diskvalifikováni, pokud nejsou schopni nabídnout zboží, které velká výroba nedovede pro supermarkety obstarat (Hazell *et al.* 2007).

Co se týče vzdělanosti rodinných farmářů, zastává Hejnák (2023) opačný názor než Hazell *et al.* Zdůrazňuje, že je zde významný počet farmářů, kteří mají vysokou školu a jsou odborně na vysoké úrovni. Podobně argumentuje ohledně znalosti trhů, s tím, že pro přežití rodinných farem je klíčové, aby znaly poměry na trhu a orientovaly se na něm.

Odlišně od Hazella *et al.* Belière *et al.* (2018) uvádějí, že účast na globálním velkém trhu může být i nevýhodou. Velké podniky jsou do velké míry závislé na obchodování na globálním trhu a cenové výkyvy pro ně mohou představovat značné riziko. Naproti tomu rodinné farmy, které mají navázanu produkci na své bezprostřední okolí a vztahy s místními zákazníky, jsou v tomto ohledu odolnější.

Micu *et al.* (2022) argumentují, že rodinné farmy nemusejí nutně zaostávat v přizpůsobení se technickému rozvoji, jak tvrdí Hazell *et al.* Jako řešení uvádí možnost rodinných farem sdružovat se do spolupracujících celků anebo se připojit k zemědělskému družstvu. Jako příklad uvádí tento typ spolupráce v Rumunsku, kde se osvědčil model, kdy rodinné farmy sdílejí investice a případně využívají zázemí družstva k překonání omezení, které vůči velkým komerčním podnikům mají.

3.4 Srovnání výhod a nevýhod v konkurenčním prostředí malých a velkých zemědělských podniků

Tabulka 1: Srovnání výhod a nevýhod v konkurenčním prostředí malých a velkých zemědělských podniků

Výhoda	Malé zemědělské podniky	Velké zemědělské podniky
Dohled na nekvalifikovanou práci, motivace	√	
Lokální znalosti	√	
Nákupy potravin a rizika s tím spojená	√	
Kvalifikovaná pracovní síla		√
Znalost trhu		√
Technické znalosti		√
Nákupy vstupů		√
Finance a kapitál		√
Rozloha půdy		√
Výstupy na trhu		√
Dohledatelnost produktů a záruka kvality		√
Zvládání rizik		√

(zdroj: Hazell *et al.* 2007)

Z tabulky vyplývá, že malé rodinné farmy lze podle typu rizika popsat zejména jako podniky, které nesou nízké riziko, co se týče nákupů potravin, mají výhody v oblasti znalosti místního prostředí, vztahů s místní nekvalifikovanou pracovní silou a obecně ve vztahu k lokalitě, ve které působí. Na druhou stranu tyto podniky charakterizuje nízká konkurenceschopnost (Hazell *et al.* 2007).

3.5 Rodinné farmy – argumenty pro a proti

3.5.1 Limity a efektivita malých farem

Jak lze dohledat u Pěluchy *et al.* (2009), rodinné farmy naráží na značné omezení, co se týče plochy, na které mohou hospodařit (Pělucha *et al.* 2009). Majitelé rodinných farem často čelí nedostatku půdy a musí si kromě obdělávání svých pozemků ještě pronajímat další od velkých společností (Hazell *et al.* 2007). Ilustrující je příklad rozložení vlastnictví půdy v České republice. Zde malé a střední podniky tvoří přes 70 % všech zemědělských podniků, avšak zaujímají pouze 6 % půdy. Naproti tomu největší podniky tvoří pouze 11 % podílu na trhu, ale vlastní 89 % obdělávané půdy (Pělucha *et al.* 2009).

Jsou-li takto omezeny vstupy, mají rodinné farmy logicky omezeny i výstupy, které mohou nabídnout. Jak ukazuje Tabulka 1, z grafů je patrné, že malé farmy mají výrazně menší prostor, kdy jsou schopny nabízet své produkty za danou cenu než velké farmy.



Obrázek 1: Rozdělení přínosů mezi malé a velké zemědělské podniky
(zdroj: Pělucha *et al.* 2009)

Dále je třeba připočíst, že malé farmy obvykle hospodaří se zastaralejší technikou, s méně moderními postupy a mají menší výnosy a efektivitu. Naproti tomu konkurence velkých farem je vybavena nejmodernější technikou, těžkými stroji, aplikuje pesticidy a průmyslová hnojiva, což vše v důsledku znamená efektivitu výnosů vyšší a za nižší cenu (Pělucha *et al.* 2009). K tomu je však třeba opět připomenout argument Mícu *et al.* (2022), že jsou i rodinné farmy, které tento problém překonaly připojením ke spolupracujícímu družstvu se sdílenými zdroji.

3.5.2 Efektivita řízení

Z hlediska řízení se naopak rodinné farmy jeví jako efektivnější. Nepotýkají se se složitým výrobním a rozhodovacím řízením jako podniky s rozsáhlou organizační strukturou, mohou rychleji reagovat, což je činí více adaptabilními v případě změn podmínek. Mají také nižší transakční náklady spojené s těmito řídicími procesy. Z hlediska odolnosti vůči riziku

změn půdních, biologických a institucionálních podmínek lze malé farmy hodnotit jako odolnější (Pěluha *et al.* 2009). To potvrzuje i názor Suess-Reyes a Fuetsch (2016), kdy autoři hovoří přímo o nutnosti být odolnější a přizpůsobovat se změnám v zemědělství, aby jako rodinné farmy v konkurenci velkých podniků přežily.

Podle Šejnohové (2022) je však výhoda malé organizační struktury vykoupena malým či nedostatečným administrativním zázemím, kterým malé farmy disponují. To činí problémy zejména při žádostech o dotace. Pro velký podnik je vyřizování dotací běžnou záležitostí příslušného oddělení, zatímco pro malou farmu jde o administrativně náročnou záležitost zatěžující často přímo vlastníka, který musí dotace vyřizovat na úkor svého času, který by jinak mohl věnovat podnikání.

3.5.3 Dopady na přírodu a životní prostředí

Podle Munoz *et al.* (2016) mají rodinné farmy tendenci k dobrému vztahu k životnímu prostředí. Díky vlivům, jako jsou rodinné zkušenosti předávané z generace na generaci, dobré znalosti místního prostředí nebo schopnosti se adaptovat, k tomu mají dobré předpoklady. Rodinné farmy jsou spojeny s rozhodovacími procesy v rámci rodiny, vzájemnou spoluprací, pracovní specializací a zkušenostmi, což podle autorů vede k většímu ohledu a opatrnosti ohledně využívání přírodních zdrojů a specializaci na environmentálně udržitelné postupy. Rodinné farmy jsou více nuceny hledat inovace ve výrobě, jelikož mají méně možností k nadměrnému využívání půdy a možnosti jejich produkce jsou omezené. To vede v důsledku k jejich nižšímu dopadu na životní prostředí.

Micu *et al.* (2022) vyzdvihují roli rodinných farem ještě z jiného hlediska než výše uvedení autoři. Zdůrazňují, že velké podniky nejsou odolné vůči přírodním podmínkám a klimatickým výkyvům tak jako rodinné farmy. Díky tomu, že mají pestřejší rozložení plodin, které pěstují, a větší možnosti v diverzifikaci výroby, stávají se stabilní součástí agrosystému, který spoléhá na jejich sníženou zranitelnost vůči přírodním podmínkám a klimatickým změnám. Rodinné farmy tedy mají nejen pozitivní dopad na životní prostředí, ale i vyšší odolnost vůči jeho změnám.

Předmětem zkoumání odborníků je i souvislost mezi biozemědělstvím a udržitelností výroby, ochranou půdy a zlepšováním životního prostředí, a to zejména v souvislosti s rodinnými farmami. Birkhofer *et al.* (2016) argumentují, že podniky sledující bio standardy v zemědělství, přispívají k ochraně půdy a její konzervaci. V Evropské unii hospodaří asi 244 000 zemědělských podniků, které se věnují částečně nebo plně biozemědělství, z tohoto počtu jich je asi 68 % plně organických. Nejvyšší je tento podíl v České republice, kde z podílu podniků, které se tomuto typu zemědělství věnují, je plně organických 98 % (Eurostat 2020).

Na rozdíl od Birkhofera lze nalézt i skeptické názory vůči biozemědělství a jeho dopadu na životní prostředí. University of Oxford (2012) odkazuje na výzkum, který provedla Dr Tuomisto, kdy ze závěrů vyplynulo, že biozemědělství má sice pozitivní dopady biorozmanitost, avšak může mít i negativní dopad na životní prostředí a v ohledu produkce emisí. Znamka „bio“ by tedy neměla být automaticky chápána jako jednoduchá záruka environmentálně přívětivého produktu. Kriticky se vyjadřuje také Temple (2019), který

poukazuje na vyšší produkci emisí, která je zdůvodněna tím, že biozemědělství potřebuje ke své produkci větší množství půdy. Z toho vyplývá, že při hodnocení dopadu rodinných farem na životní prostředí je důležité odlišovat konvenční rodinné farmy a bio farmy, jelikož výrobní postupy odpovídající zásadám biozemědělství nemusí podle některých pohledů nutně vést k menší zátěži životního prostředí.

Co je pro životní prostředí rozhodující, je spíše velikost farmy a její rodinné řízení (Micu *et al.* 2016).

Mezi dopady na životní prostředí lze zahrnout i vliv rodinných farem na hospodářská zvířata. V tomto ohledu Lindena a Hess (2021) upozorňují, že mezi veřejností převládá obecné přesvědčení, že zvířata ve velkochovech mají automaticky horší podmínky než ta na rodinných farmách. Na základě svého výzkumu však autoři demonstrují, že měřitelná životní pohoda zvířat je ve velkochovech srovnatelná s chovem malých stád.

3.6 Rodinné farmy v zahraničí

Západní Evropa a USA mají na rozdíl od střední a východní Evropy tradici rodinného zemědělství kontinuální, bez vlivu kolektivizace ve 20. století. Přesto však existují rozdíly mezi rodinným zemědělstvím ve vyspělých státech západní Evropy a Spojenými státy. Jak uvádí Galeski (2019), Evropa si historicky nesla dědictví nevolnictví a nucené práce v zemědělství. Po konci této epochy přišla třída maloročníků, kteří byli osvobozeni od práce na panských polích. V Evropě tedy vznikaly soběstačné třídy rolníků, kteří byli buďto izolovanými jednotkami, nezávislými na okolních trzích, anebo venkovské komunity, které žily propojeně se životem dané vesnice a vzájemně sdílely zdroje. Naproti tomu v Severní Americe začínaly zemědělské rodiny bez feudálních závazků a s vysokou mírou individuálních svobod. Americké rolnické rodiny měly také mnohem větší možnosti z pohledu rozšiřování hospodářství a zisku nové půdy. Rodinné farmy v USA jsou v porovnání s Evropou více specializované, komercializované a zaměřené na zisk.

Dorn (2019) však upozorňuje na to, že při zkoumání rodinných farem ve Spojených státech nelze průměrovat. Farmy, které splňují definici toho, že jsou vlastněny rodinou, tvoří 96 % z celkového počtu amerických farem. Avšak jejich roční produkce se v přepočtu na peníze může pohybovat od 1000 USD do mnoha milionů. Tradice amerických rodinných farem je tedy skutečně jiná než v Evropě a odpovídá většímu zaměření na komercializaci.

Galeski zmiňuje příklad Velké Británie jako země se silnou tradicí rodinných farem. Jelikož zde přesná definice rodinné farmy neexistuje, považuje za ně i větší firmy. Je to z toho důvodu, že ve Velké Británii jsou i velké společnosti provázány rodinnými vztahy a klasické velké zemědělské korporace, jak je známe u nás, kontrolují jen malé procento půdy. V rámci západní Evropy je rodinné zemědělství v Británii velmi významné a tvoří až 90 % z celkového zemědělství. Podle statistik má také Británie rodinné farmy s největší průměrnou rozlohou půdy v porovnání se státy EU (Eurostat 2016). Na druhou stranu, v souladu se světovými trendy, ekonomické výstupy tvoří jen polovinu z celkové produkce velkých farem, zatímco 4 % největších farem produkuje více než 30 % této produkce (Galeski 2019).

Zajímavým příkladem tradice rodinného zemědělství je Polsko, které Bélières *et al.* (2018) uvádějí jako výjimku v rámci střední a východní Evropy. Polsko, na rozdíl od ostatních států východního bloku, se do velké míry vyhnulo kolektivizaci zemědělství díky značnému odporu tradičních rolníků vůči komunistické ideologii. Rodinné podniky si tak i přes období komunismu zachovaly svou podobu. Polské rodinné farmy čítají 1 951 000 podniků, což tvoří 89 % zemědělských struktur země. Ačkoli tyto farmy fungují na otevřeném trhu, mnohé podporují pouze hospodařící rodinu. Asi pětina je také závislá na tom, že alespoň jeden člen farmy opustí a přináší kapitál z práce získané externě. Na konci roku 1989, po revolučních změnách, polské rodinné farmy zabíraly přes 76 % úrodné půdy a zaměstnávaly přes 70 % lidí pracujících v zemědělství. Nyní sledujeme konkurenci rodinných farem a bývalých státních podniků a družstev, které se transformovaly na velké obchodní společnosti, s tím, že velké podniky zaměstnávají méně než 2 % zemědělských pracovníků. Část rodinných podniků se dokázala rozrůst do větších rozměrů a tyto podniky začaly těžit ze Společné zemědělské politiky. Avšak mnohé malé rodinné farmy zaostaly a často se soustředí jen na vlastní soběstačnost. Co se týče definice rodinné farmy, v Polsku jsou uznávány ty, které hospodaří alespoň na 1 ha, a tudíž mnoho samozásobitelských farmářů není oficiálně registrováno, nepřispívají do zemědělského sociálního fondu a nemají žádný formálně uznaný status.

Příkladem důsledků kolektivizace je dnešní Německo. Rozdíly mezi bývalou východní a západní částí jsou stále patrné a podle závěrů, které učinili Apple *et al.* (2022), je působení rodinných farem v bývalé NDR a SRN odlišné. Zatímco na západě fungují tyto farmy v menším měřítku, tak jako jinde ve vyspělých zemích, ve východní části Německa jsou rodinné farmy průměrně desetkrát větší a využívají práce zaměstnanců, což je pozůstatkem socialistického sjednocování půdy a koncentrování zvířat do velkých stád.

Při srovnávání situace rodinných farem v zahraničí je důležité odlišně hodnotit situaci ve vyspělém světě a zemích rozvojových. Podle Diase *et al.* (2021) se nachází 40 % světových rodinných farem pod hranicí příjmu 2 USD za den. Přes relativní chudobu a nedostatek potravin jsou však tyto farmy schopny uživit 50 % populace v zemích s nízkými a středními příjmy. Rodinné farmy jsou rovněž klíčové pro budoucí řešení zvyšování produkce potravin v zemích třetího světa.

Ze statistiky Organizace OSN pro výživu a zemědělství vyplývá, že celkový podíl rodinných farem na celém světě tvoří 90 % a produkují 80 % hodnoty potravin (FAO, 2014). To je v kontrastu se zeměmi vyspělého světa, kdy například ve Spojených státech rodinné farmy tvoří 19 % hodnoty produkce (Dorn 2021), anebo ve Velké Británii, kde je to asi 50 % (Galeski 2019). Z vyspělých zemí je tento podíl nejvyšší v EU, kde průměr Unie činí 60 % (Eurostat 2016).

3.7 Motivace rodinných farem pro inovace

Zatímco výše zmínění autoři se soustřeďují zejména na nevýhody a rizika v hospodaření rodinných farem, Suess-Reyes a Fuetsch (2016) vidí právě v těchto rizicích nové příležitosti. Popisují trend, kdy politické reformy ve státech technicky vyspělého světa vedly ke klesající podpoře zemědělství a zároveň se zvyšovaly požadavky na bezpečnost potravin a standardy

kvality. K tomu je třeba připočít rychlý technologický pokrok a nejistotu na trhu, což představuje významné nároky pro zemědělství, které se musí přizpůsobovat. Jako důsledek těchto jevů popisují autoři pokles počtu zemědělských podniků a zároveň nárůst průměrné velikosti farem. Na druhou stranu podle těchto autorů vše výše popsáno slouží rodinným farmám jako motivace pro změnu. Jsou nuceny hledat moderní postupy, udržitelné strategie zvládání rizik, nové zdroje příjmů prostřednictvím zintenzivňování výroby a orientace na nové trendy. V oblasti rodinných farem to jsou v dnešní době například produkce bio potravin a rostoucí poptávka po agroturismu.

3.8 Zemědělské dotace

Zemědělství je chápáno jako specifické odvětví, pro které platí jiná pravidla než pro jiné části trhu. Jeho činnost je přímo závislá na klimatických podmínkách, přírodních vlivech a pracuje s živými organismy. Jeho nezastupitelnou funkcí je poskytovat obživu obyvatelstvu a zajišťuje také ekonomický rozvoj odlehlých venkovských oblastí (Boháčková *et al.* 2011).

V opozici vůči tomuto názoru stojí Edwards (2007), který argumentuje tím, že státní podpora zemědělství pochází z historie Velké hospodářské krize, avšak nemá již opodstatnění v dnešním moderním světě. Jako hlavní negativa uvádí například nadměrnou koncentraci zemědělské výroby na vybrané dotované produkty, což vede k intenzivnímu vyčerpávání půdy. Dále popisuje narušování trhu, který nemůže dojít do rovnovážného stavu nabídky a poptávky, a dále při udělování dotací existuje riziko dotačních podvodů.

König smysl dotací obhajuje (2009), přičemž zdůrazňuje, že dotace jako takové jsou pro fungování zemědělců nutné, avšak je potřeba vést diskuzi o tom, jak je správně přerozdělit. Důležitá je i informovanost veřejnosti, jak jsou dotace využívány, neboť ta o tom často nemá dobrý přehled a může vznikat dojem, že zemědělci je pobírají bez práce.

Pělucha (2012) vyzdvihuje význam dotací, jelikož tvrdí, že zemědělci jsou na nich přímo závislí. Podle něj existuje pouze určitý segment zemědělství, který je schopen fungovat v rámci trhu bez dotací, avšak většina výroby je na nich závislá.

3.8.1 LEADER a Místní akční skupiny (MAS)

Přístup LEADER představuje soustavu nezávislých svépomocných grantových mikroagentur. V České republice mají LEADER a MAS specifické postavení oproti západním zemím EU. Zatímco v patnácti starých členských státech se ustanovily jen na územích se specifickými problémy, v ČR funguje tato struktura na celém území (Guth *et al.* 2010). Přístup LEADER je založen na principu „zdola-nahoru“. Veškeré náměty a projekty musí vycházet z myšlenek a podnětů místních venkovských subjektů a občanů, tedy „zdola nahoru, nejsou direktivně řízeny krajskou, státní nebo evropskou mocí. Toto ustanovení zvyšuje soběstačnost malých farem, které chtějí zásobovat svůj region svými výrobky a nemají potřebu exportovat dále z regionu a do zahraničí (Tittelbachová 2011).

Místní akční skupiny jsou společenstvím občanů, neziskových organizací, soukromé podnikatelské sféry a veřejné správy (obcí či svazků obcí), které spolupracuje na rozvoji

venkova, zemědělství a získávání finanční podpory z EU a z národních programů pro svůj region metodou LEADER. Základním cílem MAS je zlepšování kvality života a životního prostředí ve venkovských oblastech. Jedním z důležitých nástrojů je aktivní získávání a rozdělování dotačních prostředků. Z hlediska malých zemědělců se využívání dotací MAS jeví jako nejprístupnější z důvodu znalosti regionálního zemědělství a lokálních potřeb (Majerová *et al.* 2011).

3.8.2 Státní zemědělský intervenční fond

Jedná se o státní dotace výhradně z národních zdrojů, které podporuje Česká republika prostřednictvím řady cílených programů. Těmito dotačními programy přispívá k udržování výrobního potenciálu zemědělství a jeho podílu na rozvoji venkovského prostoru (Strnadová, 2019). Na základě změny zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů a změny zákona č. 256/2000 Sb., o Státním zemědělském intervenčním fondu a o změně některých dalších zákonů (zákon o Státním zemědělském intervenčním fondu), ve znění pozdějších předpisů, přešla od roku 2020 administrace dotačních programů dle Zásad, kterými se stanovují podmínky pro poskytování dotací na základě § 1, § 2 a § 2d zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů (s výjimkou dotačního programu 6. Genetické zdroje) plně do kompetence SZIF (Šejnohová 2022).

3.9 Shrnutí literárních rešerší

Pro účely této bakalářské práce přinesly literární rešerše některá podstatná zjištění. Definice rodinné farmy není jednotná a autoři označují rodinnou farmu podle různých kritérií. Shodu lze nalézt zejména na tom, že důležitou podmínkou je zapojení členů rodiny do vlastní práce na farmě.

Cílem práce bylo zjistit, jaký je způsob fungování rodinných farem a které potíže toto podnikání provázejí. Rodinné farmy čelí ve své činnosti několika významným omezením. To jsou například omezené finanční zdroje navázané na zmiňovanou práci rodinných příslušníků, zejména v porovnání s konkurencí velkých komerčních zemědělských podniků. Tato nevýhoda je dále posílena tím, že nemohou nabídnout své produkty za tak nízké ceny jako velké podniky, a tudíž nejsou schopny splnit podmínky velkých odběratelů, jako jsou například supermarkety. Rodinné farmy se tak musí spoléhat na větší množství odběratelů a jednotlivých zákazníků než farmy velké, kterým stačí odběratelů pouze několik. Jako další omezení lze označit velmi malé nebo žádné možnosti expanze. Většina půdy je v držení velkých podniků, a tudíž rodinní farmáři nemohou nakupovat nové pozemky pro své hospodaření.

Nicméně rodinné farmy mají i své specifické výhody. Jelikož jejich odběratelé jsou zejména jednotliví zákazníci, mají mnohem stabilnější vztah farma-klient. Jejich odolnost vůči výkyvům na trhu je tak vyšší. Zapojení rodinných příslušníků, případně několika málo zaměstnanců znamená vyšší efektivitu řízení, které není navázáno na složitý administrativní aparát jako u velkých farem.

Jelikož jsou důležitou součástí zemědělského podnikání dotace, musí být i rodinné farmy schopny je využívat. Pro tyto účely fungují organizace MAS, pro něž je specifické, že fungují podle zásady „zdola nahoru“, tedy že dotační podněty mohou vycházet od občanů. Cílem MAS je pracovat mimo jiné na rozvoji venkova a pomáhat rodinným farmářům se získáváním dotací. To je důležité zejména proto, že rodinné farmy nemají administrativní zázemí a možnosti pro jejich vyřizování a následné vyúčtování.

4 Metodika

Záměrem práce je analýza možností rozvoje rodinného zemědělského hospodaření. Práce se proto zaměřuje na zhodnocení fungování a vývoje rodinných farem, konkrétně v oblasti Jevíčka v Pardubickém kraji. Vyhodnocuje situaci a zkušenosti majitelů těchto podniků a hledá konkrétní možnosti dalšího rozvoje. Zahrnuje možnosti využívání zemědělských dotací určených těmto typům podniků.

Tato práce využívá kvalitativní analýzy konkrétních rodinných farem na Jevíčku. Obsahuje řízené rozhovory s dotčenými podnikateli, s otevřenými i uzavřenými otázkami.

Z informací získaných od respondentů je vypracována charakteristika každého podniku a možnosti zlepšení či rozšíření činností. Ke každé ze zkoumaných rodinných farem je vypracována stručná SWOT analýza. Využito je zdrojů z osobního sdělení farmářů, Výzkumného úřadu meliorací a ochrany půdy a Místní akční skupiny předmětného regionu.

Podmínkou pro výběr konkrétních farem bylo, aby odpovídaly pojmu „rodinná“, tedy aby majitel byl přímým vlastníkem, práce na farmě se účastnili členové rodiny, případně jednotky zaměstnanců, a aby rodinný rozpočet byl spojen s firmou. V neposlední řadě byl výběr ovlivněn ochotou farmářů na tomto výzkumu spolupracovat.

4.1 Charakteristika regionu Jevíčka

Do oblasti regionu Jevíčka zasahuje velmi úrodná oblast Malé Hané, což určuje i vyšší podíl velmi úrodných půd označovaných jako černozemě a hnědozemě, kterých je zde procentuálně výrazně více než ve zbytku Pardubického kraje i při srovnání s celou Českou republikou. Černozemě dosahují podílu 35,49 % na celkové výměře města Jevíčko, hnědozemě 8,67 %. Poměrně vysokého podílu nadále dosahují kambizemě, které i v tomto regionu tvoří nejčastější typ půdy (VÚMOP 2022).

Struktura půd v regionu Jevíčka je výrazně odlišná od půd Pardubického kraje i celé České republiky nejenom vyšším podílem černozemě, ale také nižším podílem pseudoglejí, kterých se v regionu Jevíčka nachází kolem 8 %, zatímco ve zbytku Pardubického kraje je jich kolem 18 %, což je výrazně více. Na Jevíčku také absentují některé druhy půd, které jsou méně úrodné, jako jsou např. gleje. Na druhé straně se zde nenacházejí žádné černice, které jsou považovány za nejúrodnější půdy vůbec, to je však vyváženo vyšším podílem černozemě (VÚMOP 2022).



Obrázek 2: Vyznačené území zkoumaných regionů Jevíčka (zdroj: MAS 2022)



Vybrané zájmové území: Jevíčko
Kód ZUJ: 578193
Výměra: 2 322 ha
Hodnocená plocha: 1 169 ha
Počet událostí Monitoringu eroze: 0

Skupiny půdních typů

Skupiny půdních typů	Zastoupení (%)	Výměra (ha)
černozemě	35,49	414,81
hnědozemě	8,67	101,39
luvizemě	0,00	0,00
rendzíny, prararendzíny	0,54	6,35
regozemě	0,00	0,00
kambizemě	40,05	468,19
kambizemě dystrikové, podzoly, kryptopodzoly	0,00	0,00
kambizemě, rankery, litozemě	0,18	2,08
silně svažitě půdy	0,00	0,00
pseudogleje	7,91	92,43
fluvizemě	7,16	83,64
černice	0,00	0,00
gleje	0,00	0,00
celkem	100,00	1 168,88

Obrázek 3: Skupiny půdních typů v oblasti Jevíčka
(zdroj: VÚMOP 2023)

Ve srovnání s údaji za Pardubický kraj se tudíž půda v okolí města Jevíčko považuje za kvalitnější. Půda je nejčastěji hluboká či středně hluboká (99,82 %), což přibližně odpovídá údajům o hloubce půd v celém Pardubickém kraji. Dalo by se však konstatovat, že v regionu Jevíčka je půda o něco hlubší. Půda na Jevíčsku je vodní erozí neohrožená pouze na necelých 50 % výměry celkové půdy, zatímco 47 % výměry půd je vodní erozí mírně ohroženo. Většina půd na Jevíčsku je bez ohrožení větrnou erozí (62,70 %). Jak je zřejmé, největší podíl půd dosahuje největší produkce a tyto druhy půd jsou považovány za nejcennější. Region Jevíčka lze proto považovat za poměrně úrodnou oblast, neboť nadpoloviční většina půd je zde klasifikována jako nejcennější nebo půdy dosahující nadprůměrných produkčních schopností (55,18 %) (VÚMOP 2023).

Území regionu Jevíčka se nachází v nadmořské výšce 350–580 m n.m. Terén je členitý s mírnými svahy okolo Jevíčka. Jevíčko, Chornice a Staré Město patří z hlediska zemědělské výroby do oblasti obilnářské a řepařské. Území s vyšší nadmořskou výškou přechází do oblasti bramborářské. Část území je ze strany státu považováno za znevýhodněné a vyžadující podporu pro hospodaření. Lesnictví je v tomto regionu roztrženo a vykazuje nízkou životaschopnost. Projevuje se nevhodná druhová a věková skladba porostů se zvýšenou náchylností k nepříznivým meteorologickým podmínkám. Rizika nese i pěstování nepůvodních druhů dřevin.

Rostlinná výroba je přizpůsobena místním přírodním podmínkám a potřebě zajištění výkrmu býložravců, na což je zaměřena produkce jetele a kukuřice. Jako rizikové je hodnoceno hraniční pěstování řepky ozimé, která zvyšuje nebezpečí šíření chorob a škůdců. Na 49 % území jsou pěstovány obiloviny, 36 % pokrývá pšenice ozimá, zbývající procenta pak žito, ječmen jarní, oves a žitovec. Na 1 % je pěstován hrách. Brambory se pěstují na pouhých 0,2 % plochy, což je úbytek oproti dřívější době, kdy území mělo bramborářskou tradici.

Živočišná výroba se vyznačuje velkochovy s moderními standardy a technologiemi podle předpisů EU. Významnější chov prasat převažuje ve Starém Městě, Bezděčci, Jaroměřicích, Dlouhé Loučce a Křenově. V okolí Jevíčka jsou chovány ovce, dále pak krávy – dojnice a masný skot. Okolo obcí Křenov, Boršov, Kunčina, Mladějov a Třebařov funguje velkokapacitní chov drůbeže, přičemž jsou využity dříve opuštěné objekty. V rámci živočišné výroby se na sledovaném území nachází i daňčí obora, kde jsou chováni daňci a v menším množství i mufloni.

Ekonomická situace místního zemědělství je výrazně ovlivněna tlakem na cenu. V minulosti docházelo k odchodu malých výrobců z oboru z důvodu nezájmu velkých odběratelů a rostoucích nákladů. Zejména rodinní zemědělci se musí změnám přizpůsobovat a dochází tak k větší diverzifikaci příjmů. Příkladem je úbytek krav – dojnic a přechod na masnou výrobu, která vyžaduje méně fyzické práce než péče o dojené krávy a mléko. Malým zemědělcům nahrává fakt, že ve městech v současnosti roste poptávka po produktech z venkova, za kterými stojí tradice, kvalita a čerstvost. Zákazníci také vyhledávají co nejbližší vztah k výrobcům. Dochází také k rozšiřování trendu agroturistiky. To umožňuje malým zemědělcům spojit svou stávající výrobu s dalšími příjmy a diverzifikovat tak podnikatelské riziko. Průvodním jevem je také nové využití nepotřebných staveb, tzv. brownfieldů, nové pracovní příležitosti ve volnočasových aktivitách a zlepšování vzhledu krajiny.

Problematika farem a zemědělských družstev je v regionu Jevíčska poměrně náročná, protože na tomto území jsou rozmístěny značně nerovnoměrně a s různým zaměřením. Jedním ze zemědělských družstev, které se nachází přímo v Jevíčku, je Hanácká zemědělská společnost Jevíčko, a.s., která se zabývá jak rostlinnou, tak živočišnou výrobou.

Co se týče rodinných farem, lze se zmínit např. o Rodinné farmě Bílkovi, která se nachází v regionu Jevíčska, na území zvaném Malá Haná. Tato farma těží z rodinné historie, kdy se farmaření věnuje rodina po dlouhá staletí. Hlavní výhodou této farmy je, že se snaží obhospodařovat tuto úrodnou půdu za použití co nejmenšího objemu hnojiv.

Zaměřením této farmy je výkrm býků. Od roku 2019 se Rodinná farma Bílkovi věnuje faremní porážce, která je spojena s bourárnou. Záměrem je především vytvořit co nejvhodnější podmínky pro pohodu zvířat, aby nedocházelo k jejich zbytečnému stresu.

Další farmou v oblasti Jevíčska je také Farma Skácel, nacházející se na okraji města Jevíčko. Na rozdíl od prvně uváděné farmy jde o farmu, která se primárně zaměřuje na rostlinnou výrobu. V Bělé u Jevíčka se nachází PadMa Farma, která je ekologickým typem farmy a kromě toho nabízí také možnosti ubytování, kdy je jejím zaměřením i osvětová činnost v oblasti ekologického způsobu života.

4.2 Organizace MAS Moravskotřebovsko a Jevíčko o.p.s.

Ve městě Jevíčko sídlí místní akční skupina MAS Moravskotřebovsko a Jevíčko o.p.s. (MAS MTJ). Ta se zabývá místním rozvojem, podporuje soběstačnost, konkurenceschopnost a udržitelný rozvoj regionu. Členy jsou obce, živnostníci, zemědělci i soukromníci. Z hlediska rodinných farem je zejména důležitá funkce MAS jako poradní agentury pro získávání dotací, administraci žádostí a následné vyúčtování.

Organizace byla založena v roce 2006 patnácti zakladateli, z toho byly tři obce, čtyři podnikatelé a osm občanů (z toho jsou 2 zemědělci). V letech 2014–2015 začala nová příprava rozvojové strategie, ze které bylo možno následně čerpat dotace. V roce 2014 byla vytvořena vnitřní organizační složka. Šest partnerů zde zastupuje sektor Zemědělství a ochrana přírody. Díky MAS a plánování potřeb území začalo docházet k propojování zemědělských firem a ke spolupráci. Po zjištění potřeb území a jeho projednání mohlo MAS začít realizovat rozvojovou strategii CLLD, přijímat a schvalovat podané žádosti o dotace PRV pro území MAS MTJ. Došlo k zajištění prvních kontaktů na zemědělce prostřednictvím partnera 1. MTZ s.r.o. a na školeních pro zemědělce, na polních dnech. V 1 MTZ s.r.o. je možnost obchodovat se zbožím zemědělců (výkupna). 1 MTZ s.r.o. vznikla na žádost drobných zemědělců, kde měl každý svůj podíl. V následujících letech se počet vlastníků snižoval a dnes už ve firmě mají podnikatelé mají pouze minimální podíly, přičemž rozhodovací úlohu mají zemědělská družstva a velké podniky (MAS 2016).

MAS mají svou síť po celé republice. Každá musí projít schvalovacím procesem, tzv. procesem standardizace, kterou dozoruje MMR. Následně MAS zpracuje a nechá schválit rozvojovou strategii CLLD a po vydání Právního aktu má u ministerstva „uschovanou“ dotační alokaci jen pro svoje území. Tato finanční alokace se odvíjí od počtu obyvatel, rozlohy území. V síti nemůže být město nad 20 000 obyvatel. MAS MTJ má 34 členů, partnerů. Jednou za rok musí být svolána valná hromada. Představenstvo tvoří 8 členů, kteří rozhodují o zásadních věcech. Dalším orgánem je Výběrová komise, která hodnotí, boduje a vyhodnocuje podané projekty, to, zda všechno splňují. Bodový systém a plnění preferenčních kritérií má zásadní vliv pro přiznání dotace a její následné proplacení po dokončení projektu.

Při řádné administrativě a dodržení stanoveného termínu rozdělení dotací je možné dostat tzv. odměnu ve formě navýšení finanční částky dotace PRV v MAS, tedy i pro zemědělce.

Žadatelé musí mít vše správně zpracováno, zejména žádosti o platbu jsou velice náročné, s těmi musí MAS zemědělcům pomáhat. MAS na Jevíčsku spíše podporuje projekty malých zemědělců, se kterými je významně více práce, než aby podpořila jeden projekt velký. Důvodem je, že jde o region hospodářsky velmi slabý a administrativní dovednosti některých žadatelů jsou jednodušší. Starší generace žadatelů není schopna sama zajistit základní podklady k cenovému marketingu, které je nutno doložit a vypracovat, což je časově velmi náročné. Pracovníci MAS musí často kontaktovat žadatele sami a vysvětlovat, jak žádost poslat, aby měla všechny náležitosti (Šejnohová 2022).

Administrativní kancelář MAS přijímá prostřednictvím elektronických systémů všechny projektové žádosti o dotaci, hlášení o změnách a žádosti o platbu. Následně MAS musí provést administrativní kontrolu. Existuje přibližně sto kontrolních otázek z Ministerstva zemědělství,

na jejichž základě se zjistí, zda projekt náležitosti splňuje. Po případném doplnění ze strany žadatele jsou následně projekty zasílány Výběrové komisi, která je obdruje a předloží Představenstvu k rozhodnutí. Nikdo z hodnotitelů nesmí být ve střetu zájmů a všichni podepisují Etické kodexy a Prohlášení o nepodjatosti. Po přiznání dotace MAS kontroluje žadatelům provedený cenový marketing, případně výběrové řízení. Žadatel musí vždy doložit minimálně tři cenové nabídky odpovídající parametrům uvedených v žádosti o dotaci. Často se stává, že zemědělec nakoupí stroj a v jeho manuálu jsou parametry jiné, než byly uvedeny v letáku, nebo nejsou uvedeny žádné. V takovém případě se vypisují žádosti o změnu, se kterými MAS zase zemědělcům pomáhá, aby bylo vše v souladu s Pravidly 19.2.1 (Šejnohová 2022).

MAS dále zajišťuje kontrolu návštěvou na místě, zhodnotí, zda dotace byla správně použita a zda se i daným způsobem využívá podle určených pravidel. Poté společně s žadatelem zpracuje Žádost o platbu a zkontroluje všechny přílohy. Zaměstnanci MAS se účastní i kontroly ze strany SZIF před proplacením projektu a jsou tedy i psychickou podporou žadatelům. Po proplacení dotace začíná udržitelnost projektu v délce 5 let. Během této doby pomáhají zaměstnanci MAS se zpracováváním Monitorovacích zpráv. V současnosti v MAS probíhá příprava na dotace s fotovoltaikou, což je asi to nezajímavější pro místní zemědělce. Šejnohová (2022) připomíná, že v sousedních zemích už dotace na toto jsou, což je nevýhoda pro naše zemědělce, kteří je zatím využívat nemohou. V ČR sice dotace na fotovoltaiku fungují, ale pouze pro rodinné domy. Z hlediska Šejnohové se jedná o nejzásadnější pomoc zemědělcům. Dotace na využívání dešťové vody již také existují, ale farmáři mají stále příliš málo informací.

Šejnohová také poukazuje na přetíženost úředníků v MAS. Podle jejího názoru by měla vzniknout samostatná organizace, která by se zabývala pouze pomocí zemědělcům s vypisováním žádostí a podáváním informací, o jaké dotace je možné na jejich hospodaření žádat. Každá farma je jedinečná a má jiné možnosti. Jedno je však společné, a to jsou velké náklady. Šejnohová doporučuje každé farmě fotovoltaiku, nádrže na dešťovou vodu a vlastní nádrže na pohonné hmoty. Dotace na tyto tři návrhy by značně ulehčily zemědělcům podnikání a byly velkým přínosem nám všem ve všech ohledech.

Jako řešení pro zlepšení situace je doporučeno:

- 1) přednášky, semináře o těchto dotacích,
- 2) s vysvětlením, jak to bude probíhat a co se bude po zemědělcích vyžadovat,
- 3) s úředníky, kteří se budou věnovat, pomáhat s vypracováním těchto žádostí a dalších doplňujících dokumentů (Šejnohová 2022).

4.3 Vlastní metoda výzkumu

Pro získání informací o rodinných farmách v oblasti Moravské Třebové a Jevíčka bylo použito kvalitativní metody výzkumu, a to řízeného rozhovoru. Rozhovory byly vedeny se čtyřmi vlastníky hospodařícími na rodinných farmách. Podmínkou pro výběr těchto vlastníků byl přímý vztah k podniku a vlastnictví v rámci členů rodiny. Na základě těchto podmínek byly vybrány následující farmy – Rodinná farma Bílkovi Chornice, Farma Skácel, Farma Arnoštov a Farma Jaroslav Zezula.

Cílem těchto rozhovorů bylo získat podklady k rozboru situace každé ze zkoumaných farem, zjistit zkušenosti farmářů, potíže, se kterými se jako rodinní farmáři potýkají, a také jejich plány pro případný rozvoj do budoucna. Pro tento řízený rozhovor byl vytvořen soubor desíti základních otázek, přičemž pořadí nemuselo být vždy dodrženo, případně mohly následovat doplňující podotázky.

4.3.1 Otázky pro rozhovor:

- 1) Které druhy zvířat vlastní Vaše farma a v jakém počtu?
- 2) Jaké pozemky vlastní/obhospodařuje Vaše farma?
- 3) Jak si zajišťujete krmivo pro zvířata?
- 4) Jak se daří Vaší farmě finančně?
- 5) Máte možnost vzít si v průběhu roku dovolenou? Jak dlouho?
- 6) Využíváte dotačních programů?
- 7) Máte pokračovatele, kterému můžete v budoucnu podnik předat?
- 8) S jakými problémy týkajícími se rodinného podnikání/farmaření se potýkáte?
- 9) Jaké jsou další možnosti rozvoje Vaší farmy?
- 10) Jste členem v nějaké zemědělské asociaci/spolku?

5 Výsledky

5.1 Dotazníkové šetření

5.1.1 Rodinná farma Bílkovi Chornice

Adresa:

Jiří Bílek

Na Písku 107, Chornice 569 42

IČO: 05015421

1) Které druhy zvířat vlastní Vaše farma a v jakém počtu?

Každý rok máme obvykle 25–35 býků.

2) Jaké pozemky vlastní/obhospodařuje Vaše farma?

Obhospodařujeme 110 ha, z toho 75 ha tvoří orná půda a zbývajících 35 ha jsou louky a pastviny.

3) Jak si zajišťujete krmivo pro zvířata?

Díky vlastním loukám a pastvinám máme úplnou nezávislost, pěstujeme pšenici, ječmen, hrách, jeteliny, vojtěšky, jetelotrávy a triticales. Krmná směs se míchá v krmném voze, který zpracovává senáž, kukuřici a vlastní šrot z triticales.

4) Jak se daří Vaší farmě finančně?

Průměrné výdělky.

5) Máte možnost vzít si v průběhu roku dovolenou? Jak dlouho?

Nepravidelně, podle situace.

6) Využíváte dotačních programů?

Využili jsme dotaci na novou střechu ze SZIF. Dále na nový traktor, shrnovač a ovíječku balíků a pŕlící pilu.

7) Máte pokračovatele, kterému můžete v budoucnu podnik předat?

Ano, navazujeme na tradici našeho dědy, který začal hospodařit v roce 1946. Farma se předává z generace na generaci.

8) S jakými problémy týkajícími se rodinného podnikání/farmaření se potýkáte?

Aktuálně ceny energií.

9) Jaké jsou další možnosti rozvoje Vaší farmy?

Máme hodně plánů, chtěli bychom zainvestovat do rozšíření agroturistiky. Opravit starou, nevyužitou budovu a zbudovat penzion pro rodiny. Dále instalovat nabíječku

pro elektrokola a přilákat více cyklistů. Pro turisty chceme také vybudovat malou zoo s domácími zvířaty.

10) Jste členem v nějaké zemědělské asociaci/spolku?

Ne.

5.1.2 Farma Skácel – Jevíčko

Adresa:

Pavel Skácel

Okružní III 210

569 Jevíčko

+420 605 430 915

1) Které druhy zvířat vlastní Vaše farma a v jakém počtu?

Nevlastníme zvířata.

2) Jaké pozemky vlastní/obhospodařuje Vaše farma?

Máme 220 ha, na 4 ha se pěstuje zelí, na 2 ha brambory, na 15 ha kukuřice. Dále pěstujeme obiloviny, olejniny, pšenici, ječmen, řepku a mák.

3) Jak si zajišťujete krmivo pro zvířata?

Nemáme.

4) Jak se daří Vaší farmě finančně?

Nezveřejněno.

5) Máte možnost vzít si v průběhu roku dovolenou? Jak dlouho?

Střídáme se podle dohody v rodině dvakrát ročně.

6) Využíváte dotačních programů?

Ano, z MAS jsme pořídili rozmetadlo průmyslových hnojiv řízené přes GPS. Dále jsme využili dotaci na úroky. Z důvodů administrativní náročnosti jsme upustili od žádosti na novou halu.

7) Máte pokračovatele, kterému můžete v budoucnu podnik předat?

Ano, starší syn hospodaří na farmě již 19 let. Bude následovníkem.

8) S jakými problémy týkajícími se rodinného podnikání/farmaření se potýkáte?

Například administrativní náročnost dotací.

9) Jaké jsou další možnosti rozvoje Vaší farmy?

Vybuovali jsme novou halu, vlastní čerpací stanici a nádrže na naftu. Další možností rozvoje by bylo umístění solárních panelů na střechu haly.

10) Jste členem v nějaké zemědělské asociaci/spolku?

Ne.

5.1.3 Farma Arnoštov

Adresa

Petr Šejnoha

Arnoštov, s.r.o.

Zadní Arnoštov

569 43 Jevíčko

1) Které druhy zvířat vlastní Vaše farma a v jakém počtu?

Vlastníme masný skot, 12 ks býků, 12 ks jalovic, 11 ks telat a 22 ks krav. Dále jsou to ovce, celkem 137 ks, z toho 97 ks bahnic, 2 ks beranů, 38 ks jehnic.

2) Jaké pozemky vlastní/obhospodařuje Vaše farma?

Hospodaříme na 285 ha, z toho 96 ha tvoří orná půda, 177 ha trvalé travní porosty, 12 ha jsou sady. 170 ha si pronajímáme od soukromníků a obce.

3) Jak si zajišťujete krmivo pro zvířata?

Zajišťujeme vlastní i kupované krmivo. Od května do listopadu vyháníme zvířata na pastvu.

4) Jak se daří Vaší farmě finančně?

Průměrně zvládáme.

5) Máte možnost vzít si v průběhu roku dovolenou? Jak dlouho?

Podle možností.

6) Využíváte dotačních programů?

Ano. Za dotace jsme pořídili rozebírač balíků. Využíváme dotace na podporu produkce bílkovinných plodin, agroenvironmentálně-klimatická opatření – travní porosty, dotace na podporu chovu bahnic, plemenného berana.

7) Máte pokračovatele, kterému můžete v budoucnu podnik předat?

Ano, mám.

8) S jakými problémy týkajícími se rodinného podnikání/farmaření se potýkáte?

Jako každý zemědělec, počasí, nestálý příjem, škůdci.

9) Jaké jsou další možnosti rozvoje Vaší farmy?

Chtěli bychom modernizovat techniku rostlinné výroby.

10) Jste členem v nějaké zemědělské asociaci/spolku?

Ne.

5.1.4 Farma Jaroslav Zezula

Adresa:

Ing. Jaroslav Zezula

Barvířská 109

Jevíčko

1) Které druhy zvířat vlastní Vaše farma a v jakém počtu?

Na farmě máme čtyřicet býků, kteří jsou rozděleni do čtyřech kotců podle věku. Chováme plemeno červenostrakaté ČESTR.

2) Jaké pozemky vlastní/obhospodařuje Vaše farma?

Obhospodařujeme 79 ha pozemků, z toho 30 ha je vlastní, ostatní jsou v pronájmu od soukromníků.

3) Jak si zajišťujete krmivo pro zvířata?

Krmivo pěstujeme sami na obhospodařovaných pozemcích. Nakupujeme malá telata, která krmíme výhradně vlastním krmivem z těchto pozemků.

4) Jak se daří Vaší farmě finančně?

V rámci běžného průměru.

5) Máte možnost vzít si v průběhu roku dovolenou? Jak dlouho?

Pro mě je práce zároveň koníčkem, dovolenou tedy nevyhledávám a nikam neodjíždím.

6) Využíváte dotačních programů?

Využíváme dotací z MAS na nákup zařízení, modernizaci, nové stroje. Aktuálně máme podanou žádost na půdní pěst na pluh. Využili jsme dotaci na novou halu, u které byla podmínka záchyt dešťové vody.

7) Máte pokračovatele, kterému můžete v budoucnu podnik předat?

Kromě manželky je zapojena do práce na farmě celá rodina, takže předpokládám, že někdo podnik převezme.

8) S jakými problémy týkajícími se rodinného podnikání/farmaření se potýkáte?

Nestálý příjem, manželka musí mít kvůli tomu své stabilní zaměstnání.

9) Jaké jsou další možnosti rozvoje Vaší farmy?

V budoucnu plánujeme obměnu traktoru. Na nově zbudované haly je také možnost umístit solární panely, čekáme, až MAS vypíše dotaci.

10) Jste členem v nějaké zemědělské asociaci/spolku?

Ne.

5.2 Vyhodnocení dotazníkového šetření

Z dotazníkového šetření je možno udělat stručné shrnutí situace na zkoumaných rodinných farmách. Z odpovědí vyplývá, že všichni farmáři se snaží o určitou míru nezávislosti a zužitkování vlastních produktů v další výrobě. Tři z majitelů, kteří vlastní zvířata, se snaží zajistit si částečně nebo úplně domácí krmivo. Pan Skácel, který jako jediný zvířata nechová, a tudíž krmivo nezajišťuje, se o nezávislost snaží rovněž, a to vybudováním vlastní čerpací stanice pro zemědělské stroje.

V ohledu dovolené nemají rodinní farmáři situaci jednoduchou, nikdo z oslovených si nemůže dovolit klasickou pravidelnou dovolenou a vše se přizpůsobuje aktuálním podmínkám na farmě. Zajímavostí je pan Zezula, který uvedl, že dovolenou ani nevyhledává, neboť práci bere jako svou zálibu, a tudíž nikam neodjíždí.

Konkrétní finanční situaci si nikdo z dotazovaných nepřál blíže rozebírat, nebude tedy předmětem zkoumání.

Všichni majitelé farem mají nějakým způsobem zajištěno pokračování podniku, jelikož každý má do budoucna svého nástupce. Nejdelsí tradici má v tomto ohledu pan Bílek, který je již třetí generací hospodařící na farmě, kterou založil jeho děda.

Pro všechny farmy jsou důležité dotace, přičemž důležitým partnerem je místní MAS. Farmáři jsou díky dotacím schopni pořídit nové zemědělské stroje nebo provádět opravy na movitém i nemovitém majetku. S tím souvisí i plány do budoucna. Všechny farmy mají do budoucna plány na rozvoj a žádný z majitelů nechce v činnosti ustrnout. Nejvíce ambiciózní návrhy má pan Bílek, který kromě vylepšování farmy chce začít podnikat v agroturismu. Se vším souvisí také zmíněné dotace, kterých plánují farmáři pro svůj rozvoj využít.

5.3 Rozhovory s farmáři

Vedle řízených rozhovorů vedených pomocí otázek z dotazníků, dále majitelé farem poskytli mnoho dalších informací a podkladů, na základě kterých bylo možno dále charakterizovat jejich podnikání.

5.3.1 Rodinná farma Bílkovi Chornice

5.3.1.1 Charakteristika podniku a obhospodařované oblasti

Malá rodinná farma se nachází na okraji Malé Hané se sídlem v Chornici nedaleko města Jevíčka. Obec Chornice leží přibližně 12 km jižně od Moravské Třebové a přibližně 22 km jihovýchodně od Svitav. Chornice leží v jihovýchodní části Pardubického kraje na tzv. Malé Hané, což je část Boskovické brázdy mezi řekou Třebůvkou a Boskovicemi.

Geologický podklad území tvoří převážně kulmské sedimenty. Geomorfologicky náleží zájmové území do systému Hercynského, provincie Česká vysočina, subprovincie Českomoravská, oblast Brněnská vrchovina, celek Boskovická brázda a podcelek Malá Haná.

Rodinná farma Bílkovi se specializuje pouze na chov a výkrm býků. Firma navazuje na zemědělskou tradici svých předků, a to na více než 110 hektarech kvalitní zemědělské půdy v okolí Chornice a obce Slatina, na níž produkuje krmivo pro svá zvířata s využíváním minima postřiků. Farma obhospodařuje půdu podle předepsaných postupů. Dodržuje správné střídání plodin i meziplodin.

5.3.1.2 Krmivo

Krmivo je důležitým faktorem pro fungování farem zabývajících se produkcí masa. Jeho cena se odvíjí od světových událostí na trhu i domácích podmínek, vlivů počasí apod. Výrazným rizikem je také sucho, které může zapříčinit nepřiměřený nárůst cen a způsobit komplikace zejména malým zemědělcům.

Farma Bílkovi má tato rizika ošetřena vlastní výrobou krmiva. Pěstuje se zde pšenice, ječmen, hrách, jeteliny, vojtěšky, jetelotrávy, a triticales. Krmná směs se míchá v krmném voze, který zpracovává senáž, kukuřici a vlastní šrot z triticales. Farma obhospodařuje asi 110 ha, z čehož 75 ha tvoří ornou půdu a zbývající část 35 ha jsou louky a pastviny, které zajišťují firmě plnou nezávislost.

5.3.1.3 Porážka zvířat

Malé zemědělské podniky a chovatelé v ekologickém zemědělství často čelí riziku znehodnocení masa kvůli tomu, že jsou z důvodu legislativy nuceni porážet chovaná zvířata na průmyslových jatkách. Podle tvrzení malochovatelů tak dochází k popření filosofie „welfare“, kdy je po celý život zvířat usilováno o jejich životní pohodu, a trpí tím i kvalita masa.

V roce 2019 zde byla uvedena do provozu faremní porážka s bourárnou masa pod veterinární kontrolou. Přímo na místě se nyní porážejí jak býci z vlastního chovu, ale i hovězí od drobných zemědělců z regionu, kteří podobně jako farma Bílkovi dodržují postupy odpovídající celkové životní pohodě zvířat.

5.3.1.4 Kvalita masa z vlastní porážky

Maso pochází z býků, kteří se chovají ve volném ustájení na hluboké podestýlce a jsou krmeni výhradně krmivem z vlastní produkce, což se odráží na jejich zdraví a kvalitě masa.

Porážka býků se koná jednou za měsíc. Poráží se 12 ks na jaře a 12 ks na podzim, začátek porážek je v září a končí se v červnu, přičemž v mezidobí, kdy se porážky nekonají, dochází k údržbě statku a budov, práci na poli a další zemědělské činnosti, kterou není možné vykonávat v jiném období.

Jak již bylo zmíněno výše, zejména malochovy se potýkají s rizikem znehodnocení masa kvůli průmyslovému způsobu porážky. Pro zvířata je velice stresující nakládka do svozového auta k dalším cizím zvířatům, dále jim neprospívá délka jízdy, přičemž je ještě třeba zohlednit zhoršené podmínky v extrémních teplotách (v zimě, v horku). K nevyhovujícím podmínkám dochází i poté při vykládce, kdy dochází k manipulaci, při které zvířata mnohdy trpí, a často dochází i ke zraněním. Dalším stresem je jejich setkání s opětovně cizím, také vystresovaným dobyt看em.

Farma Bílkovi tyto obtíže vyřešila uvedením do provozu vlastní miniporážky v areálu své firmy. Zvířata nejsou vystavována nadměrnému stresu z dopravy, a nedochází tak ke znehodnocení úsilí o dlouhodobou pohodu zvířat a kvalitu jejich masa. Býci pouze přejdou přes dvůr bez jakéhokoliv převozu a bez setkávání s cizími zvířaty také určenými k porážce.

Po porážce se nechává maso ve čtvrtích zrát tzv. suchým zráním 9 dnů v chladicím boxu při konstantní teplotě a vlhkosti. Během tohoto procesu dochází k přirozeným enzymatickým a biochemickým procesům, které mají za následek zkrěhčení a zvýraznění chuti masa. Následně se rozbourá, zavakuuje a potom následuje ještě mokré zrání. Zákazníkům se dále doporučuje, aby nechali maso týden až 14 dní vyzrát. Vakuum nesmí být porušené. Tímto postupem farma vyřešila i prodloužení trvanlivosti produktů. Díky tomu, že maso není překládáno, převáženo se změnami teplot, tak jak je tomu při převozech, je prodloužena jeho přirozená životnost a při skladování při správné teplotě do 3 °C vydrží i jeden a půl měsíce. Takové maso je pak pro kuchyňskou úpravu nejvhodnější, jelikož je měkké a příjemně aromatické.

5.3.1.5 Původ masa a kvalita chovu

Pro dobrou kvalitu masných výrobků je nutné zohledňovat nejen způsob porážky, ale i způsob chovu a původ masa. Zejména prokazatelnost původu je pro chovatele menších počtů zvířat velmi důležitá, aby mohli konkurovat velkopřemyslové výrobě, ze které mnohdy pochází maso ze zvířat vykrmených v zahraničí, pro porážku převezených do další země, přičemž balení masa probíhá opět v zemi jiné. Z důvodu cenové úspory tak dochází k cestování zvířat a masa po celé Evropě, což ale spotřebitel nemusí vnímat a maso z velkochovů tak vedle masa z malých podniků působí velmi levně. Proto musí být producent dražších výrobků schopen prokázat jejich přidanou hodnotu, aby v této konkurenci obstál.

Farma Bílkovi začínala s 10 kusy dobytka a k dnešnímu datu vlastní 50 býků různého stáří.



Obrázek 4: Volné ustájení býků
(zdroj: vlastní foto autora práce 2022)

Chovatel nakupuje telata narozená v Moravské Třebové, vzdálené asi 16 km, odkud si je přiveze a vykrmí do zástavového skotu zhruba 200 kg, a poté jsou převezena na farmu. Na

farmě probíhá chov na kvalitní hluboké podestýlce, s volným ustájením v kójiích po šesti kusech. Ke krmení se používají výhradně krmiva z vlastní produkce s minimem postřiků. Vlastní malé stádo prozatím farma nemá. Naráží na konkurenční prostředí, ve kterém dominuje velká společnost, která skupuje farmy a dále rozvíjí průmyslovou produkci masa. Menší rodinné farmy se potom nemohou dostat k půdě, protože zde mají podepsané dlouholeté smlouvy o pronájmu pozemků.

5.3.1.6 Způsob prodeje a propagace výrobků

Situace rodinné farmy v oblasti prodeje a propagace vlastních výrobků se diametrálně liší od možností, které mají velké podniky. Tato práce se zabývá zhodnocením rizik a případného zlepšení v možnostech, které má farma Bílkovi v hledání zákazníků a prodeje svých masných produktů. Přihlíží zejména k tomu, že rodinní farmáři mají výrazně složitější vyjednávací pozici se supermarkety, omezené zdroje na propagaci a nemožnosti dodávat za dumpingové ceny.

Z výše uvedených důvodů farma Bílkovi nerealizuje prodej prostřednictvím supermarketových řetězců a zaměřuje se na prodej masa koncovým zákazníkům, který je provozován ze dvora. Maso je vakuově baleno a prodává se ve formě smíšených 10 kg balení anebo speciálních produktů jako nízký a vysoký roštěnec, pravá a falešná svíčková a také mnohé druhy z vnitřností. Farma se snaží zákazníkovi prezentovat regionální výrobek, kdy nebylo zapotřebí jej transportovat na velké vzdálenosti a proces výroby nezahrnoval dovoz ze zahraničí.

Jelikož se podnik ubírá cestou přímého prodeje, realizují se objednávky jednoduchým způsobem přes formuláře Google. To je nutné vzhledem k omezenému počtu porážených zvířat a tomu, že se porážka koná pouze jednou za měsíc vzhledem k velikosti tohoto podniku. Objednávky jsou řazeny podle data přijetí. Po odeslání objednávky zákazník získá souhrnný přehled a potvrzení, kdy je maso možné vyzvednout, tedy v expediční dny přímo na farmě ve výdejním okně. Platba je možná pouze hotově při převzetí masa.

Vzhledem k tomu, že prodej masa je aktuálně omezen na předem určená data a pouze v místní výdejně, nabízí se myšlenka, zda by bylo možné rozšířit prodej z vlastního obchodu. Zde však farma naráží na nutnost platit dalšího zaměstnance, což v současnosti z finančních důvodů není možné. Do externích obchodů dodávka také neprobíhá.

Další návrhem pro zlepšení by mohl být prodej masa do restaurací, které se zaměřují na kvalitní kuchyni. Nicméně toto již bylo vyzkoušeno a provozovatelé farmy mají velice špatnou zkušenost s dodávkami do restaurací, kde pod jejich jménem servírovali jiné maso. To poškozovalo dobré jméno firmy a tento způsob spolupráce byl ukončen. Zásadní rozdíl v chuti kvalitního a průmyslově vyráběného masa odrazil zákazníky, kteří do restaurace přišli právě díky kvalitnímu masu a byli ochotni si za něj i připlatit. Pro farmu tak spolupráce s restauracemi přinesla více obtíží a ztrátu důvěry zákazníků, které převyšovaly možné přínosy.

Z toho vyplývá, že zásadní otázka, kterou Bílkovi musí řešit, je vztah farma-zákazník. Na ten je třeba se soustředit v první řadě a upřednostnit jej i před možností rozšířit prodej do dalších podniků. Malochovatel musí stavět zejména na férové nabídce, kdy může spotřebitelům s naprostou jistotou garantovat původ, jakost a čerstvost masa. A to zejména s tím, kdy

zdůrazní přidanou hodnotu v podobě dobrých životních podmínek zvířat, bez stresu a s lokální porážkou bez transportů. Stejně tak je důležité předat zákazníkům informaci, že zvířata jsou krmena z vlastních zdrojů, a to s minimem postřiků. Celý proces výroby masa tak zůstává v místě, a lidé tak získávají nejen kvalitní produkt, ale také podporují ekologii a zmenšují stopu, kterou zemědělství zanechává. Farma takto může zlepšit svůj prodej, pokud se jí podaří důvěryhodně sdělit zákazníkům, že její maso má svůj příběh. Téma dodávky do restaurací je zatím uzavřeno, je otázka do budoucna, zda by bylo možné najít takové podnikatele, kteří by byli ochotni se důvěryhodně zaručit, že nabídnou pouze maso, které inzerují, a jejich zaměstnanci budou ochotni jeho „příběh“ srozumitelně zákazníkům vysvětlit.

5.3.1.7 Dotace a možnosti rozvoje

Důležitou součástí hospodaření naprosté většiny podniků zabývajících se zemědělskou výrobou v České republice jsou dotace. Pro účely této práce je důležitá analýza možností využívání dotací, které často znamenají problematický bod pro malé zemědělce, kteří nemají tak široké možnosti jako velké podniky. Zejména nároky na administraci a riziko neobdržení dotace zde hrají významnou roli.

Příkladem propojení dotací a vyřešení problému nedostatku financí na zaměstnance jsou dotace na prodejní automat. SZIF poskytuje dotaci 500 000 Kč. Podnik, který provozuje prodejní automat, není závislý na dodávce do obchodu a odpadají zde náklady na provoz vlastního obchodu. Chladicí automat je zákazníkům k dispozici neustále, podobně jako dodávkové boxy pro firmy prodávající elektroniku. Tím, že lidé přijdou sami a kdykoliv mají možnost nakoupit, se významně posiluje vztah farma-klient.

5.3.1.8 Příklad rekonstrukce z dotací na farmě Bílkovi



Obrázek 5: Nová střecha pořízená z dotace ze SZIF
(zdroj: vlastní foto autora práce 2022)

Farma získala novou střechu, na kterou čerpala dotaci v roce 2018. Název čerpané dotace byl „Dotace na mladého začínajícího zemědělce“ (SZIF 2022). Tato dotace je pro mladé začínající zemědělce do 40 let a do 5 let vzniku farmy se dostávalo 60 % dotace a 40 % vlastní finance.

Podnik si musel zafinancovat pomoc poradce pro sepsání žádosti. K dotační žádosti musí být rovněž zpracován projekt, který si musí zajistit a zaplatit žadatel. Na základě projektu se vyhlašuje výběrové řízení na zhotovitele. V tomto případě ještě odpadla povinnost stavebního povolení, které by jinak představovalo další náklady. V žádosti na dotaci se farma musela dále zavázat, že bude zpracovávat vlastní produkci. Zemědělský podnik nese určité administrativní náklady i po získání dotace, kdy je potřeba mít vše zdokumentováno pro kontrolu po přijetí dotace a další možné kontroly v budoucnu.

Pro zemědělce představuje také výzvu kalkulace a rozhodnutí, na jaký účel o dotaci požádat. Nelze jen bez plánu určit jednu věc, na kterou o dotaci požádat. Uvedme konkrétní případ rozhodnutí, kdy si farma vypočítala, že je výhodnější si žádat o dotaci na zařízení než na rekonstrukci či stavbu budovy. Rovněž se více vyplatí překročit u žádosti o dotaci hranici 3 000 000 Kč, aby to mělo ekonomický smysl. Zde je to odůvodněno tím, že náklady spojené s vyřízením dotace jsou v podstatě stejné, ať se jedná o nižší, či vyšší částku, proto jsou žadatelé motivováni žádat spíše o dotace vyšší. Nelze opomenout i to, že za dotační peníze lze nakoupit dražší materiál, než by si zemědělec mohl pořídit běžně. K tomuto účelu jsou určeny obchody, kde je nutno tento materiál nakoupit, přičemž rozdíl může být znatelný.

5.3.1.9 Využití turistického ruchu

Farma Bílek má záměr rozšířit svou působnost i podnikání v turistickém ruchu. Má k dispozici starý mlýn, který by majitel rád přebudoval na ubytování pro rodiny s apartmánovým zázemím. Na nově zrekonstruovanou střechu by bylo možné zříditi fotovoltaické panely k výrobě vlastní elektřiny a napájení dobíjecích stanic na elektrokola. To by vedlo k dalšímu zatraktivnění farem i pro cykloturisty. Finálním plánem pro rozšíření je využití přítomnosti turistů a přítomnosti zvířat na farmě a zbudování minizoo s hospodářskými zvířaty. Farma Bílek by takto zvýšila svou nezávislost pomocí rozšíření příjmů z turismu a zároveň by získala možnost dále propagovat svou značku. To by znamenalo omezení podnikatelských rizik malé farmy a řešení dříve zmiňované problematiky vztahu farma-klient.

5.3.1.10 Příklady využití dotace pro vybavení a fungování podniku



Obrázek 6: Nákup traktoru Ursus z dotace MAS, která činila 600 000 Kč (60 %) + 400 000 Kč (40 %) z vlastních zdrojů.

(zdroj: vlastní foto autora práce 2022)



Obrázek 7: Shrnovač a ovíječka balíků pořízená z dotace MAS, která činila 300 000 Kč (60 %) + 200 000 Kč (40 %) z vlastních zdrojů.

(zdroj: Farma Bílek 2022)



Obrázek 8: Půlící pila pořízená z dotace MAS, která činila 50 000 Kč (50 %) + 50 000 Kč (50 %) vlastní investice.

(zdroj: vlastní foto autora práce 2022)

Na farmě Bílkovi považují za neefektivnější využívání dotací na zařízení a vybavení. To má svoje výrobní číslo, schválení, lze k nim jednoduše získat všechny potřebné dokumenty, což zjednodušuje vyřízení žádosti. Na základě této zkušenosti má podnik podány další žádosti o dotaci na zrací lednici, šoker a nastýlací vůz, tedy další zařízení a vybavení.

5.3.1.11 Vliv konkurence na rozvoj rodinné farmy

V okolí Chornice je více rodinných farem a každá se specializuje na jiný typ výroby. Z toho mají prospěch jak farmy samotné, tak místní obyvatelé, jelikož se podniky v zemědělské výrobě doplňují a v podnikání si nekonkurují.

Paradoxně jsou malé podniky brány jako konkurence z pohledu velké výroby, jelikož přinášejí alternativu k průmyslové výrobě. Majitelé rodinných farem věří, že ukazují lidem, že zemědělská výroba může mít i jinou podobu, než jak je tomu u velkých zemědělců. Za velkou přidanou hodnotu považují také lokálnost výroby od začátku do finálního zpracování. Kritizují také využívání a vyčerpávání půdy, jejíž produkty v konečném výsledku jdou mimo Českou republiku, zatímco místní příroda trpí.

5.3.1.12 SWOT analýza farma Bílek Chornice

Tabulka 2: SWOT analýza farma Bílek Chornice

Příležitosti: <ul style="list-style-type: none">• Čerpání nevyužitých dotací• Agroturistika – zbudování zázemí pro přilákání turistů• Prodej výrobků prostřednictvím automatů bez obsluhy• Symbióza s ostatními rodinnými farmami	Rizika: <ul style="list-style-type: none">• Znehodnocení masa v případě nemožnosti porážet přímo na farmě• Nepříznivé klimatické podmínky
Silné stránky: <ul style="list-style-type: none">• Maso ze zvířat s volným pohybem, porážka v místě bez stresu z dopravy• Masné výrobky s delší dobrou zráním• Výrobky mají svůj „příběh“• Silný vztah klient-farma• Zázemí tří generací zemědělců	Slabé stránky: <ul style="list-style-type: none">• Omezené možnosti prodeje kvůli finanční nákladnosti pracovní síly• Nemožnost expandovat a získat další půdu• Nutnost najmout poradce pro vyřízení dotací

(Zdroj: vlastní zpracování)

5.3.2 Farma Skácel – Jevíčko

5.3.2.1 Charakteristika podniku a obhospodařované oblasti

Farma Skácel se nachází v obci Jevíčko, které spadá pod Moravu, ale administrativně náleží Svitavsku v Pardubickém kraji, v mírně teplé oblasti, na struktuře a typu půd se podílí nadmořská výška. Půdy se tedy liší u hřbetů a vrchovin od půd v kotlinách a sníženinách.

Hlavním typem, který se v této oblasti vyskytuje, je ilimerizovaná půda neboli fluvizemě. Dále hnědé kyselé půdy a hnědé půdy. V nivách říčních toků se vyskytují fluvizemě. Fluvizemě jsou nejvíce rozšířené mezi 200–600 m n.m. V tomto typu půdy převažují především sprašové hlíny a smíšené svahoviny, ojediněle zahliněné terasové sedimenty.

Farma Skácel s.r.o. se zaměřuje na pěstování plodin, zemědělskou činnost, potravinové produkty, suroviny rostlinného původu, rostlinnou výrobu kukuřičných klasů, rostlinnou výrobu, krmné rostliny, zemědělské komodity, balíky slámy, krmné žito, proso a špaldu a potravinářskou pšenici. Na 4 ha se pěstuje zelí a na 2 ha brambory. Farma Skácel hospodaří na 220 ha a z toho 2/3 činí vlastní pozemky.

Podobně jako farma Bílkovi i tento podnik dobře naplňuje označení „rodinný“. Firma Skácel, s.r.o. zaměstnává celou rodinu, manžele Skácelovy a jejich dva syny. Starší syn na farmě pracuje již 19 let, to znamená, že místní hospodaření již lze považovat za dlouhodobé, předávané z generace na generaci.

5.3.2.2 Kvalita produktů

Farma Skácel nehospodaří podle způsobu fungování bio hospodářství. Ke hnojení používá kupované hnojivo z AGRO 2000. Dále však také zaorává zeleň po bramborách, což lze hodnotit jako ekologický způsob hnojení, jelikož zelené hnojení má značné přínosy pro půdu a je přírodním způsobem, jak zvýšit úrodu, pročišťovat zem od parazitů či odpuzovat hmyzí škůdce.

Zlepšení hnojících postupů bylo také dosaženo pořízením rozmetadla průmyslových hnojiv. To je řízeno přes satelitní systém GPS a dosahuje velké přesnosti a úsporného dávkování. Na farmě se tudíž spotřebuje méně hnojiv, což se odrazí i na kvalitě výpěstků.

5.3.2.3 Rozvoj farmy Skácel

Jak již bylo zmíněno v kapitolách výše, malé rodinné farmy se potýkají s mnoha riziky ve svém podnikání. Farmě Skácel se v posledních letech podařilo některá z nich značně omezit a posílit vlastní nezávislost. Tímto krokem bylo pořízení vlastní čerpací stanice a originální nádrže na naftu. Vše se povedlo vybudovat na vlastním pozemku bez složitých úředních řízení. Skácelovi se tak stali méně závislí na cenách pohonných hmot, což je zejména v dnešní době mimořádným přínosem pro omezování rizik. Zemědělská technika také může doplňovat palivo přímo v místě působení.

Do budoucna lze doporučit větší využívání obnovitelných zdrojů pro další úsporu nákladů. Podnik disponuje halou o rozloze 600 m², což by umožňovalo osazení střechy solárními panely a zbudování solární elektrárny k výrobě vlastní elektřiny. Podobně jako na farmě Bílek by zde bylo možno uvažovat také o dotaci na sběr dešťové vody.

5.3.2.4 SWOT analýza farma Skácel

Tabulka 3: SWOT analýza farma Skácel

Příležitosti: <ul style="list-style-type: none">• Zbudování solární elektrárny a sběru dešťové vody z dotací	Rizika: <ul style="list-style-type: none">• Nepříznivé klimatické podmínky
Silné stránky: <ul style="list-style-type: none">• Vlastní čerpací stanice• Vlastní nádrže nafty• Satelitní systém pro aplikaci hnojiv• Zelené hnojení	Slabé stránky: <ul style="list-style-type: none">• Omezené možnosti administrativní pracovní síly• Nutnost pronájmu části pozemků

(Zdroj: vlastní zpracování)

5.3.3 Farma Arnoštov

5.3.3.1 Charakteristika podniku a obhospodařované oblasti

Farma se nachází v okrajové části města Jevíčko, ve vesnici Zadní Arnoštov. Nachází se v severní oblasti Malé Hané, v krajinném reliéfu Trnávecké vrchoviny s nadmořskou výškou 366 – 583 m n.m.

Obchodní společnost byla založena v roce 2001 a majitelem i jednatelem je Petr Šejnoha. Farma hospodaří na 284,83 ha pozemků, z čehož 95,57 ha je orná půda, 176,71 trvalé travní porosty a na 12,55 ha jsou umístěny sady a rybíz. Pozemky jsou částečně vlastní i pronajaté. Farma využívá 30 ha pozemků vlastních, 170 ha si pronajímá od Petra Šejnohy a zbývající část od obce a soukromníků.

Šejnohovi vlastní 57 ks skotu, z toho 7 ks býků do 24 měsíců, 5 ks býků starších dvou let, 7 ks jalovic do 24 měsíců, 5 ks jalovic starších dvou let, 11 ks telat do 6 měsíců a 22 ks krav. Dále chovají 137 ks ovcí, z toho 97 ks bahnic, 38 ks jehnic a dva berany. Na pozemcích se pěstuje řepka, pšenice, triticales na gps a zrno, oves na gps a zrno, vojtěška a travnaté porosty. Farma je tak soběstačná ve výrobě vlastního krmiva pro zvířata.

5.3.3.2 Kvalita produktů

Zvířata na farmě Arnoštov mají dobré životní podmínky s dostatečným pobytem venku. Skot je celoročně na pastvě anebo ve stáji volně na hluboké podestýlce. Ovce jsou ustájeny přes zimu, v období od května do listopadu jsou vyháněny na pastvu se stálým přístupem k vodě.



Obrázek 9: Volný pohyb skotu na pastvinách
(Zdroj: Farma Arnoštov 2022)

Zákazníci mají z farmy Arnoštov nabídku kvalitního masa ze zvířat, která žila celý život venku a ve volném ustájení a krmila se buďto sama na pastvě, nebo krmivem z vlastních zdrojů farmy. Jelikož je v dnešní době rostoucí poptávka právě po tomto typu masa, nabízí farma významnou přidanou hodnotu ke svým produktům.

5.3.3.3 Rozvoj farmy Arnoštov

Farma aktuálně prodává jehňata, býky na porážku, maso ze skotu a ovcí, produkci obilí, řepky, kukuřice a rybižu. Pro rozvoj podnikání využívá škálu dotací:

- Jednotná platba na plochu SAPS (284,42ha)
- Přejídná vnitrostátní podpora
- Platba pro zemědělce dodržující zemědělské postupy příznivé pro klima a životní prostředí
- Platby pro oblasti s přírodními či jinými zvláštními omezeními ANC
- Podpora produkce bílkovinných plodin
- NAEKO - ovoce
- NAEKO - travní porosty
- Podpora na chov telete masného typu
- Podpora chovu bahnic
- Podpora chovu plemenného berana
- Dotace - kompenzace úpravy částky
- Dotace pojištění plodin a zvířat
- Dotace úroků PGRLF
- Dotace – zelená nafta
- Dotace hmotného investičního majetku



Obrázek 10: Rozebírač balíků pořízený z dotací na hmotný investiční majetek (zdroj: Farma Arnoštov 2022)

Farma má již také zbudovány fotovoltaické panely na střeše, což do budoucna znamená úspory v oblasti energií. Dalším možným vylepšením by bylo modernizovat techniku rostlinné výroby, případně s využitím dalších dotací.

Za zmínku stojí také, že farma přináší benefity i pro své okolí. Ve fungování podniku pomáhají i dotace za dodržování postupů příznivých pro klima, díky tomu, že farma přispívá k jeho ochraně. Na velké části pozemků se nacházejí trvalé travnaté porosty a na malé části je umístěn sad. Jejich funkcí je i to, že slouží jako protierozní opatření. Avšak vzhledem ke stáří stromů v sadu není využíván komerčně. Na sad je navázán chov včel v jeho blízkosti. Na farmě

tak dochází k přirozené symbióze, kdy včely opylují přilehlé stromy, sad funguje jako ochrana půdy a majitelé mají k dispozici kvalitní med. Pro případný další rozvoj farmy a její propagaci by bylo možné zvážit, jak uvést do širšího povědomí zákazníků právě tyto nepřímé přínosy, které farma svému okolí poskytuje.

5.3.3.4 SWOT analýza farma Arnoštov

Tabulka 4: SWOT analýza farma Arnoštov

<p>Příležitosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Modernizace techniky pro rostlinnou výrobu 	<p>Rizika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nepříznivé klimatické podmínky
<p>Silné stránky:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maso ze zvířat z volné pastviny • Solární výroba elektřiny • Pozitivní příspěvek farmy ke klimatu a životnímu prostředí • Schopnost využívat širokou škálu dotací • Krmivo z vlastních zdrojů 	<p>Slabé stránky:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nevyužitý sad pro produkci ovoce

(Zdroj: vlastní zpracování)

5.3.4 Farma Jaroslav Zezula

5.3.4.1 Charakteristika podniku a obhospodařované oblasti

Farma Jaroslava Zezuly byla založena roku 2016 a obhospodařuje pozemky v oblasti města Jevíčko. Zde se setkávají dva kulturní regiony Českomoravského pomezí a Malé Hané, vyznačující se mimořádnou úrodností. Nadmořská výška se pohybuje mezi 360–580 m n.m.

Farma hospodaří na 79 ha pozemků, z toho 30 ha je vlastních a zbývající část je pronajata od soukromníků. Pěstování plodin probíhá podle čtyřletého osevního postupu.

Pěstuje se silážní kukuřice, řepka, brambory a zbývající tvoří trvalé travní porosty. Základní předplodinou je řepka, jelikož tvoří nezbytnou část zisku farmy.

Pan Zezula chová 40 ks býků, rozdělených do čtyřech kotců podle věku, výhradně plemeno ČESTR. Býci nejsou určeni pro domácí prodej, ale jsou na farmě vykrmeni a následně se převáží na velká jatka do Rakouska, kde dochází poté k prodeji.

5.3.4.2 Kvalita produktů

Chov zvířat probíhá ve volném ustájení s kvalitní hlubokou podestýlkou. Probíhá zde pouze odchov, neboť telata jsou nakupována jako malá a poté vykrmena a prodána. V ohledu krmiva je farma soběstačná a zvířata dostávají krmivo výhradně z vlastní sklizně.

Na farmě je také možnost nechat si vykrmit vlastní prasata, která si poté zákazníci mohou odvézt pro zabíjačku. V tomto případě mají také jistotu, že krmení probíhá z vlastních zdrojů a zaručuje kvalitu masa.

Přímo na farmě zákazníci mají také možnost zakoupit brambory pěstované na místních polích. Prodej probíhá ze dvora.

5.3.4.3 Rozvoj farmy Jaroslav Zezula

Farma čerpá dotace pro vlastní rozvoj pouze z místní MAS. Ty jsou využívány na modernizaci a nákup nových strojů. Takto byly například pořízeny rotačka na sečení nebo lis na kulaté balíky. Dotace byly také použity na postavení nové haly se zachytem dešťové vody.

Do budoucna je v plánu obměna traktoru a pořízení solárních panelů na střechu nové haly, přičemž majitel čeká na vypsání nových dotací ze strany MAS.

V ohledu dalšího rozvoje farmy hraje roli i fakt, že majitel farmy Jaroslav Zezula nevnímá své podnikání jen jako práci, ale i jako svou zálibu a věří tomu, že tento typ práce se nedá dělat jen jako zaměstnání. Sám nemá motivaci brát si dovolenou a věnuje se plně práci na farmě. Na druhou stranu specifická povaha zemědělského podnikání si žádá, aby manželka pana Zezuly měla svou vlastní práci mimo farmu kvůli zajištění stability příjmů. Dalšímu rozvoji podnikání tedy může pomoci vlastní motivace majitele, nicméně je omezen finančními možnostmi.

5.3.4.4 SWOT analýza farma Jaroslav Zezula

Tabulka 5: SWOT analýza farma Jaroslav Zezula

<p>Příležitosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Pořízení solární elektrárny ● Pořízení nového traktoru 	<p>Rizika:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Nestálý finanční příjem ● Nepříznivé klimatické podmínky
<p>Silné stránky:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Prodej zvířat vykrmených kvalitním krmivem ve volném ustájení ● Soběstačnost ve výrobě krmiva ● Prodej ze dvora 	<p>Slabé stránky:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Omezené finanční možnosti pro rozvoj

(Zdroj: vlastní zpracování)

6 Diskuze

Výzkum ukázal, že rodinné farmy mají omezený rozpočet a ten je zároveň navázán na finance podniku. S tím je spojeno riziko finanční nestability a nejistoty příjmů. Hazell (2007) nebo Hubbard (2009) dávají do souvislosti s rodinnými farmami právě nízké a nestabilní příjmy. Shoda u odborníků panuje na tom, že jeden z hlavních určujících faktorů, který je společný pro rodinné farmy, je zapojení rodinných příslušníků na práci na farmě (Klikocka et al. 2021). Rodinní farmáři jsou také v některých případech nuceni, aby jeden ze členů domácnosti měl vlastní zaměstnání mimo farmu kvůli zajištění pravidelného příjmu. Je však nutno zmínit, že například Contzen a Häberli (2021) nesouhlasí s tím, že rodinné farmy mají vždy nízký rozpočet, a zdůrazňují, že velká farma nemusí automaticky vytvářet velký zisk, stejně jako rodinná farma nemusí mít zisk nízký.

Jak uvádí Hazell (2007), majitelé rodinných farem mají rovněž omezené možnosti rozvoje, co se týče nákupu další půdy, což uvedl v rámci terénního výzkumu i pan Bílek, jelikož půda v okolí jeho farmy je skoupena velkými společnostmi a on tak nemá možnost obhospodařované pozemky rozšířit.

Z teoretického výzkumu vyplývá, že rodinné farmy čelí ve svém podnikání rizikům, která jsou pro ně typická. Oproti velkým komercializovaným farmám mají omezené vyjednávací možnosti na trhu a nejsou schopny nabídnout své produkty za cenu, kterou by supermarkety a jiní velcí odběratelé akceptovali (Hazell 2007). Jak však vyplývá z rozhovoru s panem Bílkem, rodinný farmář musí dobře znát situaci, minimálně na svém lokálním trhu, kde nabízí své výrobky. Z toho pak musí vyvodit, kterým odběratelům se mu vyplatí či nevyplatí dodávat a na jakého zákazníka cílit své produkty. To ukazuje rovněž farma pana Zezuly, která provozuje prodej ze dvora, díky čemuž zákazníci mají s farmou přímý kontakt. Je zde také možnost si nechat vykrmit vlastní prase k domácí zabijačce. Rodinní farmáři jsou tedy schopni posilovat své postavení udržováním silných vztahů se svými zákazníky, tak jak o tom hovoří například Bélières (2018).

Zajímavým zjištěním je situace ohledně volného času rodinných farmářů. Z dotazníkového šetření jednoznačně vyplynulo, že majitelé rodinných farem mají velmi omezené možnosti ohledně trávení dovolené a jejich volný čas se odvíjí od situace na farmě. Ilustrujícím je příklad pana Zezuly, který zemědělskou činnost považuje nejen za práci, ale zároveň za svou zálibu. Tudíž možnosti odjet na dovolenou ani nevyužívá a věnuje se životu a práci na své farmě. Tato situace je typická zejména ve Spojených státech, kde podle výzkumu až 52 % rodinných farmářů má nejen nedostatek volného času, ale jsou ještě nuceni mít druhou práci mimo farmu (Harlow 2017). Podobné jsou i závěry výzkumu ze Švýcarska, kde rodinní farmáři uváděli vysokou spokojenost s úrovní svého života, avšak za největší nevýhodu považovali nedostatek volného času a nemožnost odpoutat se od práce na farmě (Contzen a Häberli 2021).

Z výzkumu také vyplynulo, že rodinné farmy mají v mnohých ohledech pozitivní vliv na životní prostředí. Všichni majitelé chovající zvířata se snaží o zajištění nejlepších možných podmínek, jako je volné ustájení, hluboká podestýlka a případně možnost volného výběhu na pastvu. Farma Arnoštov přispívá k ochraně půdy před erozí díky udržování sadů, ač nevyužívá

plody stromů pro své podnikání. Farma Skácel jako jediná nechová zvířata, avšak stojí za zmínku, že jako hnojivo částečně používá zaorávanou zeleň z brambor. Lze tedy vyvozovat, že do velké míry přispívají k ochraně životního prostředí tak, jak to popisují Birkhofer et al. (2016).

Jak teoretický, tak vlastní výzkum ukázal, že pro rodinné farmy je klíčové efektivní čerpání dotací. Všechny zkoumané farmy využívají dotace k renovacím, nákupu nové techniky a dalšímu rozvoji podnikání. Nejúspěšnější je v tomto ohledu farma Arnoštov a nejvíce plánů k rozvoji z dotací má pan Bílek. Zároveň je však třeba zmínit, že právě získávání dotací je jedním z největších problémů, se kterými se rodinné farmy potýkají. Kvůli nedostatku času a potřebných znalostí nemají dostatečné zázemí pro vyřizování žádostí a následné vyúčtování. Důležitou pomoc tedy představuje organizace MAS, která zajišťuje pomoc se získáním dotace i administrativními záležitostmi, které jsou s ní spojeny (Šejnohová 2022).

Nálezy této práce lze interpretovat tak, že postavení rodinných farem je stabilní, farmy zaznamenávají rozvoj a využívají státní podpory, která je jim nabízena. Je však třeba brát do úvahy omezení z hlediska financí, kterým čelí, tak jak je popisuje například Hazell (2018). Výzkum také došel k podobnému závěru jako Boháčková *et al.* (2011), podle nichž rodinné farmy zajišťují ekonomický rozvoj odlehlých venkovských oblastí. Všechny zkoumané farmy vytvářejí hospodářskou činnost ve venkovské oblasti Jevíčka a kromě této funkce přispívají ještě k rozvoji a ochraně krajiny. Jak dodávají Garner a Campos (2014), neměla by být také opomíjena kulturní a sociální funkce, kterou rodinné farmy na venkově mají. Zde je možno uvést jako příklad farmu Bílek, která má do budoucna plnit funkci hospodářské zoo, ubytování pro turisty a přinášet možnost pro veřejnost seznámit se s životem na farmě. Nejslabším místem rodinných farem je čerpání dotací, což se shoduje s názorem Šejnohové (2022), podle které musí sdružení MAS žadatelům pomáhat s nejzákladnějšími administrativními náležitostmi s dotacemi spojenými. Srovnání teoretických poznatků a praktického výzkumu tedy přineslo zjištění, že současná teorie popisuje realisticky fungování rodinných farem a dobře analyzuje jejich silné i slabé stránky.

V rámci této práce je třeba zhodnotit i limity výzkumu. Předně je to fakt, že výzkum je zejména kvalitativní a obsahuje velké množství informací o několika rodinných farmách. Nízký počet zkoumaných farem nedovoluje v práci příliš zobecňovat a učinit závěry, které by mohly vyplynout z výzkumu kvantitativního. Dále je také důležité zmínit, že žádná ze zkoumaných farem není členem zemědělské asociace, spolku, ani nespolupracuje s jinými farmami. Nelze tak tedy vyhodnotit efektivitu takovéto spolupráce a případně zhodnotit, zda ji lze pro rozvoj rodinných farem doporučit. Otázkou je rovněž reprezentativnost výzkumu na vybraných farmách. Aby byla zajištěna srovnatelnost podniků, byly vybrány pouze farmy, které využívají práce svých rodinných příslušníků a které mají farmu jako svou hlavní živnost. Nicméně je třeba říci, že každá farma má jinou skladbu pěstování plodin a zvířata také nejsou chována v identických podmínkách.

Na základě nálezů této práce lze navrhnout některá doporučení, která by vedla ke zlepšení situace a omezení rizik spojených s rodinnými farmami. Jednou z možností je využití možnosti nabídnout jedinečný produkt, který může poskytnout pouze rodinná farma. Těmi jsou kvalitní potraviny, zdůrazňování přímého vztahu zákazníka a prodejce a jasná dohledatelnost původu.

Dále je zde prostor pro diverzifikaci příjmů, a tedy i rizik. Příkladem této snahy je farma Skácel, která si zařídila vlastní čerpací stanici pro své zemědělské stroje, což jí umožnilo snížit riziko výkyvů cen pohonných hmot. V dnešní době roste poptávka po agroturismu, což může být dalším příjmem pro rodinné farmáře, kteří tak mohou spojit svou činnost s tím, že ji představí turistům, čehož chce využít farma Bílek. V neposlední řadě je třeba zmínit dotace. Zde je prostor pro zlepšení ze strany státu, který by měl více zohlednit nedostatečné administrativní zázemí rodinných farem. Těm by pomohlo co největší omezení byrokracie s dotacemi spojené. Dále také školení, lepší informovanost, větší pomoc zemědělcům s vyřizováním a vyúčtováním a rozšíření podpory organizací typu MAS.

Tato bakalářská práce přináší průzkum, vyhodnocení situace rodinných farem a jejich perspektiv a srovnání výsledků s teoretickými poznatky. Přínosem do akademické diskuze je vyhodnocení rizik a návrhy na zlepšení do budoucna. Práce také zdůrazňuje význam rodinných farem v rámci zemědělské výroby a zabývá se i jejich mimovýrobními funkcemi. Dochází k tomu, že rodinné farmy jsou důležitým odvětvím, které by ze strany státu nemělo být přehlíženo.

7 Závěr

Cílem této práce bylo prozkoumat působení malých rodinných farem, zjistit, s jakými obtížemi se potýkají, vyhodnotit jejich perspektivy do budoucna a případné možnosti jejich rozvoje. Pro tento účel byly vybrány čtyři rodinné farmy v regionu Jevíčko v Pardubickém kraji.

Teoretický výzkum ukázal, že mezi odborníky není jednotný názor na to, co lze považovat za rodinnou farmu. Určujícími faktory, na kterých panuje široká shoda, se ukázaly být dvě věci. Za prvé, chod farmy musí záviset na členech rodiny, která na ní hospodaří, přičemž je možné, aby na farmě byli zaměstnanci, ale pouze v malém počtu jako pomocná pracovní síla. Za druhé, rozpočet rodiny musí být propojen s rozpočtem podniku a vlastník nemůže být od firmy oddělen.

V dnešní době jsou rodinné farmy považovány za důležitou součást zemědělské výroby a jsou ceněny i pro své další funkce, které ve venkovských oblastech mají. Za účelem podpory jejich činnosti získávají dotace na zemědělskou i přidruženou činnost.

Praktický výzkum na farmách přinesl následující zjištění:

- Majitelé rodinných farem jsou omezeni rozpočtem.
- Jeden ze členů rodiny často musí mít vlastní zaměstnání kvůli zajištění stabilního příjmu.
- Rodinné farmy čelí omezení z hlediska expanze a nákupu nové půdy.
- Rodinné farmy si nemohou dovolit prodávat své výrobky obchodním řetězcům, jelikož nemohou cenou konkurovat velkým výrobcům.
- Na druhou stranu mohou svým zákazníkům nabídnout kvalitnější produkty, které pocházejí z regionu, a zisk z nich se opět do regionu vrací.
- Farmářské rodiny mají ke své práci skutečný vztah a snaží se co nejlépe starat o svá zvířata i krajinu, ve které pracují a žijí.
- Z hlediska rozvoje mají všechny farmy vlastní plány, chtějí se rozvíjet a lze předpokládat, že díky vysokému úsilí tyto cíle naplní.
- Může-li stát nějakým způsobem pomoci rodinným farmám, pak je na prvním místě zjednodušení byrokracie týkající se dotací, případně posílení činnosti agentur MAS, bez kterých se rodinní farmáři s omezeným administrativním zázemím neobejdou.

Do budoucna lze soudit, že význam rodinných farem poroste. Jednak je zde zájem ze strany zákazníků, kteří dnes častěji vyhledávají kvalitu, za kterou jsou ochotni zaplatit vyšší cenu. Zvyšuje se také zájem o agroturistiku, kterou mohou farmáři využít jako další příjem. A v neposlední řadě je zde zájem ze strany státu, neboť rodinné farmy jsou nejen důležitou součástí potravinové výroby, ale zastávají i funkci ochránců krajiny a přispívají k fungování odlehlých venkovských oblastí.

Další výzkum, který by mohl navázat na tuto práci, by se mohl zaměřit právě na ostatní činnosti rodinných farem, které nejsou přímo spojeny se zemědělstvím. Těmi jsou propojení rodinné farmy a agroturistiky, ochrana krajiny a kulturně-sociální funkce v odlehlých regionech.

8 Seznam obrázků a tabulek

Seznam obrázků

Obrázek 1: Rozdělení přínosů mezi malé a velké zemědělské podniky	14
Obrázek 2: Vyznačené území zkoumaných regionů Jevíčska	22
Obrázek 3: Skupiny půdních typů v oblasti Jevíčska.....	23
Obrázek 4: Volné ustájení býků	34
Obrázek 5: Nová střecha pořízená z dotace ze SZIF	36
Obrázek 6: Nákup traktoru Ursus z dotace MAS, která činila 600 000 Kč (60 %) + 400 000 Kč (40 %) z vlastních zdrojů.	38
Obrázek 7: Shrnovač a ovíječka balíků pořízená z dotace MAS, která činila 300 000 Kč (60 %) + 200 000 Kč (40 %) z vlastních zdrojů.....	38
Obrázek 8: Půlící pila pořízená z dotace MAS, která činila 50 000 Kč (50 %) + 50 000 Kč (50 %) vlastní investice.	39
Obrázek 9: Volný pohyb skotu na pastvinách.....	42
Obrázek 10: Rozebírač balíků pořízený z dotací na hmotný investiční majetek	43

Seznam tabulek

Tabulka 1: Srovnání výhod a nevýhod v konkurenčním prostředí malých a velkých zemědělských podniků	13
Tabulka 2: SWOT analýza farma Bílek Chornice	40
Tabulka 3: SWOT analýza farma Skácel	41
Tabulka 4: SWOT analýza farma Arnoštov	44
Tabulka 5: SWOT analýza farma Jaroslav Zezula.....	45

9 Literatura a ostatní zdroje

- Agriculture statistics - family farming in the EU (2006). *Eurostat* [online]. [cit. 2023-01-04].
Dostupné z: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agriculture_statistics_-_family_farming_in_the_EU
- Agriculture, forestry and fishery statistics (2020). *Eurostat* [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union [cit. 2022-11-03]. ISBN 978-92-76-21522-6. ISSN 2363-2488. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/12069644/KS-FK-20-001-EN-N.pdf/a7439b01-671b-80ce-85e4-4d803c44340a?t=1608139005821>
- APPEL, Franziska, Anneke MEIER a Franziska OLLENDORF (2022). *Historical legacies and current challenges for the future resilience of the farming system in the Altmark* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, s. 144-150 [cit. 2022-11-28]. ISBN 978-1-009-09356-9. Dostupné také z: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/253421/1/Appel_2022_farming_systems_Altmark.pdf
- BIRKHOFER, Klaus, Henrik G SMITH a Maj RUNDLÖF (2018). Environmental Impacts of Organic Farming. *Chichester: John Wiley* [online]. s. 1-7 [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/305332975_Environmental_Impacts_of_Organic_Farming
- BOSC, Pierre-Marie, Jean-Michel SOURISSEAU, Élodie VALETTE a Jean-Francois BÉLIÈRES (2018). *Diversity of Family Farming Around the World*. Versailles: Éditions Quae. ISBN 978-94-024-1616-9.
- CONTZEN, Sandra a Isabel HÄBERLI (2021). Exploring dairy farmers' quality of life perceptions – A Swiss case study. *Zollikofen: Elsevier*, **88**, 227-238. [online]. [cit. 2023-01-02]. ISSN 0743-0167. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0743016721003338?via%3Dihub>
- CZEKAJ, Marta, Anda ADAMSONE-FISKOVICA, Ewa TYRAN a Emils KILIS (2020). Small farms' resilience strategies to face economic, social, and environmental disturbances in selected regions in Poland and Latvia. *Global Food Security*, **26**, 1-8 [online]. [cit. 2022-11-01]. ISSN 2211-9124. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211912420300705>
- DIAS, Lino Miguel, Robert S KAPLAN a Harmanpreet SINGH (2021). *Making Small Farms More Sustainable — and Profitable*. HBR.org [online]. [cit. 2022-10-28]. Dostupné z: <https://hbr.org/2021/08/making-small-farms-more-sustainable-and-profitable>
- DORN, Tony (2021). Family Farms Continue to Power U.S. Agriculture. *U.S. Department of Agriculture* [online]. [cit. 2022-11-01]. Dostupné z: <https://www.usda.gov/media/blog/2021/01/27/family-farms-continue-power-us-agriculture>

- EDWARDS, Chris (2007). *Ten Reasons to Cut Farm Subsidies*. Examiner: CATO Institute [online]. [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.cato.org/commentary/ten-reasons-cut-farm-subsidies#>
- GALESKI, Boguslaw a Eugene WILKENING (2020). *Family Farming In Europe And America*. New York: Routledge. ISBN 9780367163501.
- GARNER, Elizabeth a Ana P DE LA O CAMPOS (2014). *Identifying the “family farm” An informal discussion of the concepts and definitions*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations [online]. [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://www.fao.org/3/i4306e/i4306e.pdf>
- GUTH, Jiří, Martina FILIPOVÁ a Naděžda JOHANISOVÁ (2010). *Ekonomické a správní nástroje ochrany krajinného rázu*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5245-1.
- HARLOW, Ivory (2017). From boardroom to barnyard: Why most American farmers farm part-time. *Farm and Dairy* [online]. [cit. 2023-02-02]. Dostupné z: <https://www.farmanddairy.com/top-stories/from-boardroom-to-barnyard-why-the-majority-of-american-farmers-farm-part-time/404831.html>
- HAZELL, Peter, Colin POULTON, Steve WIGGINS a Andrew DORWARD (2007). *The Future of Small Farms for Poverty Reduction and Growth*. Washington: International Food Policy Research Institute [online]. [cit. 2022-10-13]. ISBN 0-89629-764-0. Dostupné z: <https://ebrary.ifpri.org/utils/getfile/collection/p15738coll2/id/125263/filename/125264.pdf>
- HEJNÁK, Václav (2023). Osobní sdělení. *Téma: Vzdelanost rodinných farmářů*. Informace poskytl Václav Hejnák, profesor České zemědělské univerzity. Praha 3.3.2023.
- HUBBARD, Carmen (2009). Small Farms in the EU: How Small is Small?. *AgEcon* [online]. s. 2-13 [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: <https://ageconsearch.umn.edu/record/52852/>
- KLIKOČKA, Hanna, Aneta ZAKRZEWSKA a Piotr CHOJNACKI (2021). Characteristics of Models of Farms in the European Union. *MDPI*, **2021**(13) [online]. [cit. 2022-10-13]. ISSN 2071-1050.
- KÖNIG, Petr (2009). *Rozpočet a politiky Evropské unie, Příležitost pro změnu*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-011-9.
- LARDY, Romain, Marie M. MIALON, Nicolas WAGNER et al. (2022). Understanding anomalies in animal behaviour: data on cow activity in relation to health and welfare. *Elsevier*, (1) [online]. [cit. 2022-11-28]. ISSN 2772-6940. Dostupné z: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2772694022000012?token=906E58158954928585C2173CD7051EC223796A11D0030D7AB18E7713CF9D1018D125867071041DA AA849FC341259DDA5&originRegion=eu-west-1&originCreation=20230228105420>
- LINDENA, Tomke a Sebastian HESS (2022). Is animal welfare better on smaller dairy farms? Evidence from 3,085 dairy farms in Germany. *Journal of Dairy Science*, (11), 1-22 [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z:

- https://www.researchgate.net/publication/363868429_Is_animal_welfare_better_on_smaller_dairy_farms_Evidence_from_3085_dairy_farms_in_Germany
- MAS Moravskotřebovsko a Jevíčsko o.p.s. – informace (2022) [online]. Jevíčsko [cit. 2022-10-28]. Dostupné z: <http://www.masmtj.cz/o-nas>
- MICU, Marius M, Eduard A DUMITRU, Catalin R VINTU, Valentina C TUDOR a Gina FINTINERU (2022). Models Underlying the Success Development of Family Farms in Romania. *MDPI*, (4), 1-22 [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.mdpi.com/2071-1050/8/9/893>
- NAVRÁTIL, Michal (2017). *Samozásobitelské zemědělství na venkově: Případová studie brněnského příměstského venkova*. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita Přírodovědecká fakulta Geografický ústav. Vedoucí práce Antonín Věžník.
- Organic farms not necessarily better for environment* (2012). University of Oxford [online]. [cit. 2022-08-23]. Dostupné z: [Organic farms not necessarily better for environment](https://www.oxford.ac.uk/research/organic-farms-not-necessarily-better-for-environment)
- PALLI, Raghuram a Raghuram DEB (2020). Defining The Concept Of 'Family Farming': Periphery And History. *International Journal Of Multidisciplinary Educational Research*, 4(8), 170-176 [online]. [cit. 2022-09-15]. ISSN 2277-7881. Dostupné z: [http://ijmer.s3.amazonaws.com/pdf/volume9/volume9-issue4\(8\)-2020.pdf#page=180](http://ijmer.s3.amazonaws.com/pdf/volume9/volume9-issue4(8)-2020.pdf#page=180)
- PĚLUCHA, Martin (2012). *Venkov na prahu 21. století*. Alfa Nakladatelství. ISBN 978-80-87197-49-3.
- PĚLUCHA, Martin, Zuzana BEDNAŘÍKOVÁ a Dana VIKTOROVÁ (2009). 53
MOŽNOSTÍ NASTAVENÍ EFEKTIVNÍ POLITIKY PRO ROZVOJ VENKOVA V
EVROPSKÉ UNII. *Acta Oeconomica Pragensia*, Research Gate, 53-69 [online]. [cit. 2022-09-28].
- PIEDRA-MUNOZ, Laura, Emilio GALDEANO-GÓMEZ a Juan C PÉREZ-MESA (2016). Is Sustainability Compatible with Profitability? An Empirical Analysis on Family Farming Activity. *MDPI*, (9), 1-15 [online]. [cit. 2022-11-21]. Dostupné z: <https://www.mdpi.com/2071-1050/8/9/893>
- RIVERA, María, Alejandro GUARÍN, Teresa PINTO-CORREIA et al. (2016). Assessing the role of small farms in regional food systems in Europe: Evidence from a comparative study. *Global Food Security*, (26), 1-12 [online]. [cit. 2022-09-15]. ISSN 2211-9124. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211912420300717>
- SHAW-TAYLOR, Leigh (2012). The rise of agrarian capitalism and the decline of family farming in England. *The Economic History Review*, (65), 26-60 [online]. [cit. 2022-09-15]. ISSN 2277-7881. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2010.00585.x>
- STRNADOVÁ, Zuzana (2019). *Co by měl vědět příjemce dotace*. Praha: Grada Publishing. Finance a investování. ISBN 978-80-247-3076-9.
- SUESS-REYES, Julia a Elena FUETSCH (2016). The future of family farming: A literature review on innovative, sustainable and succession-oriented strategies. *Journal of Rural Studies*, 117-140 [online]. [cit. 2022-10-28]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0924646016300071>

https://www.researchgate.net/publication/306083027_The_future_of_family_farming_A_literature_review_on_innovative_sustainable_and_succession-oriented_strategies

ŠEJNOHOVÁ, Miroslava (2022). Osobní sdělení. *Téma: Fungování MAS MTJ a vyřizování dotací pro rodinné farmáře*. Informace poskytla Miroslava Šejnohová, ředitelka MAS Moravskotřebovsko a Jevíčsko. Jevíčko 15.9.2022.

TEMPLE, James (2019). Sorry—organic farming is actually worse for climate change. *MIT Technology Review* [online]. [cit. 2022-08-28]. Dostupné z: <https://www.technologyreview.com/2019/10/22/132497/sorryorganic-farming-is-actually-worse-for-climate-change/>

The State of Food and Agriculture: Innovation in family farming (2014). FAO. ISBN 978-92-5-108537-0.

TITTELBACHOVÁ, Šárka (2011). *Turismus a veřejná správa*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3842-0.

VAN DER PLOEG, Jan D. (2016). Family farming in Europe and Central Asia: History, characteristics, threats and potentials. *International Policy Centre for Inclusive Growth*, (153), 1-35 [online]. [cit. 2022-09-15]. Dostupné z: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/173808/1/877418039.pdf>

Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy (2023). *Půda v číslech* [online]. [cit. 2023-01-10]. Dostupné z: <https://www.vumop.cz/geoportal-sowac-gis-0>

Zákon č. 252/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 256/2000 Sb., o Státním zemědělském intervenčním fondu.